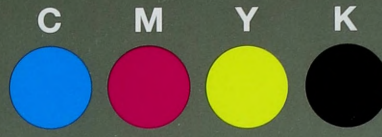
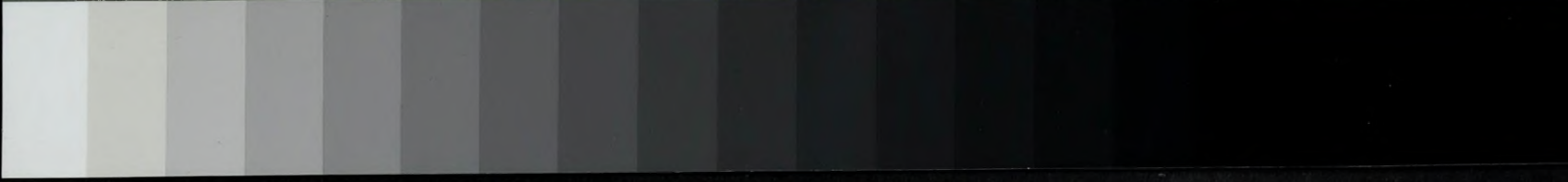

Grey Scale #13

DANES PICTA .COM

A 1 2 3 4 5 6 M 8 9 10 11 12 13 14 15 B 17 18 19

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

WYDZIAŁ STRATEGICZNO-OBRONNY

AON wewn. 4518/93

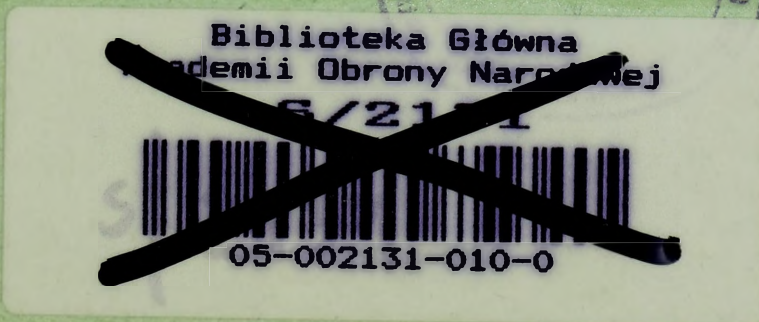
~~Do użytku wewnętrznego~~

Egz. Nr 1.0

Płk dr Wacław SKOBEL

DZIAŁANIA NIEREGULARNE SIŁ OBRONY TERYTORIALNEJ

Studium

WARSZAWA

60483

1993

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

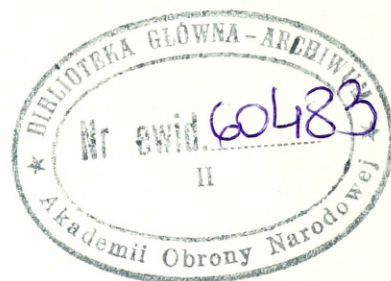

WYDZIAŁ STRATEGICZNO-OBRONNY

AON wewn. 4518/93

Do użytku wewnętrznego

Egz. Nr 10

Płk dr Wacław SKOBEL

DZIAŁANIA NIEREGULARNE SIŁ OBRONY TERYTORIALNEJ

Studium

~~S/2437~~

WARSZAWA

1993

Niniejsze studium zalecam do wykorzystania
w procesie dydaktycznym przez nauczycieli akade-
mickich i studentów AON. Zaprezentowane zostały
w nim poglądy autora dotyczące problemu działań
nieregularnych sił obrony terytorialnej w obronie
Rzeczypospolitej Polskiej.

KOMENDANT
AKADEMII OBRONY NARODOWEJ

gen.dyw.prof.dr inż. Tadeusz JEMIOŁO

SPIS TREŚCI

	Strona
WSTĘP	5
I. DZIAŁANIA NIEREGULARNE - KWESTIA POJĘĆ	6
II. CHARAKTERYSTYKA OBRONY TERYTORIALNEJ W ASPEKCIE DZIAŁAŃ NIEREGULARNYCH	11
III. MIEJSCE I ROLA DZIAŁAŃ NIEREGULARNYCH SIŁ OBRONY TERYTORIALNEJ W OBRONIE PAŃSTWA	16
IV. CELE I ZADANIA DZIAŁAŃ NIEREGULARNYCH SIŁ OBRONY TERYTORIALNEJ	21
V. PODSTAWOWE ZASADY DZIAŁAŃ NIEREGULARNYCH	28
VI. PROWADZENIE DZIAŁAŃ NIEREGULARNYCH PRZEZ SIŁY OBRONY TERYTORIALNEJ	36
ZAKOŃCZENIE	47
BIBLIOGRAFIA	49
WYKAZ ZAŁĄCZNIKÓW	52

W S T Ę P

Ostatnie dziesięciolecie dwudziestego wieku to okres dynamicznych, często dramatycznych, zmian politycznych w Europie oraz zasadniczych przeobrażeń ustrojowych, ekonomicznych i legislacyjnych w Polsce. Objęły one również sferę obronności, a wraz z nią siły zbrojne. Zmiany w siłach zbrojnych RP dotyczą przede wszystkim koncepcji użycia ich w operacjach obronnych na obszarze kraju i wynikających stąd przeobrażeń strukturalnych oraz kwestii dyslokacji i wyposażenia wojsk. Problemy te rozwiązuje się w toku teoretycznych prac naukowo-badawczych, ćwiczeń i eksperymentów uwzględniających zarówno potrzeby szeroko rozumianej obronności i bezpieczeństwa państwa jak również najbliższe i perspektywiczne możliwości ekonomiczne kraju.

Jednym z problemów wymagających nowego opracowania jest zagadnienie prowadzenia działań zbrojnych na terytorium kraju zajęтым przez przeciwnika. W naszej historii wojskowości doświadczenia w tej dziedzinie są bardzo bogate. Niewiele jest przykładów wojen obronnych prowadzonych przez Polskę, w której udział sił i sposobów walki - odbiegających od tzw. regularnych - nie byłby istotnym dla ostatecznego rezultatu zbrojnego wysiłku narodu. Wielu doświadczeń w tej dziedzinie dostarczają zwłaszcza wojny Piastów z najazdami Germanów i Szwedów, wojny powstańcze z zaborcami oraz ostatnia wojna wyzwolenicza naszego narodu. Bogactwo doświadczeń historycznych znalazło odbicie w literaturze przedmiotu, zwłaszcza z zakresu wojen ludowych i powstańczych oraz działań partyzanckich. Niestety, niewiele jest opracowań z zakresu celowego, zorganizowanego przejścia wojsk do działań zbrojnych nieregularnych i w rozproszeniu na tyłach przeciwnika. Podręcznik pt.: "Działania nieregularne", wydany w 1969 r. odnosi się w zasadzie do sposobów działania oddziałów i pododdziałów, które znalazły się na tyłach przeciwnika, na jego terytorium, we wrogim otoczeniu, a więc w warunkach całkowicie odmiennych niż na ziemi ojczystej. Podobnie, w niewielkim stopniu wykorzystać można podręcznik pt.: "Działania specjalne" dotyczący działań grup rozpoznawczych i specjalnych głównie w operacjach zaczepnych.

Pewnych wskazówek dostarcza literatura zachodnia powstała na tle żywego zainteresowania działaniami nieregularnymi w sensie wykorzystywania sił specjalnych do wywoływania wojen powstańczych /partyzanckich/ i sterowania nimi. Tak więc w pracach nad problematyką działań nieregularnych, przygotowanych i zorganizowanych przed wybuchem wojny i prowadzonych w możliwie masowej skali, nie można opierać się wyłącznie na materiałach bibliograficznych. Wiele ciekawych wniosków dostarczają dyskusje prowadzone w ramach poświęconego działaniom nieregularnym konwersatorium organizowanego przez Katedrę Taktyki Ogólnej AON. Interesujących przemyśleń w tej dziedzinie dostarczają także prace oficerów pionu OT Warszawskiego Okręgu Wojskowego.

W wykonaniu niniejszego studium pomocne były ponadto dyskusje naukowe prowadzone w Katedrze Obrony Terytorialnej i Cywilnej oraz doświadczenia z ćwiczeń, m.in. "Wrzesień-93". Opracowanie niniejsze - dotyczące głównie działań nieregularnych sił OT - nie pretenduje do rozwiązania wszystkich zagadnień związanych z prowadzeniem działań nieregularnych. Trwające badania z zakresu obronności państwa, zmiany zachodzące w siłach zbrojnych i okres tworzenia od podstaw rodzimej OT wnoszą nowe aspekty do przedmiotowej problematyki. Dlatego też zaprezentowane rozwiązania należy traktować jako otwarte, wymagające dalszych badań i udoskonaleń.

I. DZIAŁANIA NIEREGULARNE - KWESTIA POJĘĆ

Obserwowany w ostatnich latach wzrost zainteresowania problematyką działań, zwanych potocznie nieregularnymi, jest przejawem poszukiwania nowych rozwiązań w budowaniu systemu obronnego RP w sytuacji niekorzystnych relacji potrzeb do możliwości obronnych państwa. W obecnych realiach polityczno-militarnych RP, w wypadku wojny, bardzo prawdopodobnym zjawiskiem może być zajęcie przynajmniej części terytorium kraju przez ewentualnego przeciwnika. W tych warunkach, szczególnie w świetle doświadczeń historycznych, prowadzenie różnych form działań zbrojnych na tyłach przeciwnika jest raczej nie-

uchronne. Zasadniczą sprawą jest uczynienie wszystkiego, co jest możliwe, aby takie działania rozwinąć w maksymalnej skali i w sposób zorganizowany.

Należy stwierdzić, że większość specjalistów wojskowych i cywilnych - zainteresowanych obronnością państwa - opowiada się za celowością przygotowania i prowadzenia szeroko zakrojonych działań na terytorium zajęтым przez przeciwnika, często w kontekście zadań obrony terytorialnej. Dla zobrazowania tej formy działań używane są pojęcia: "działania nieregularne", "działania partyzanckie", rzadziej "walka partyzancka", "dywersja i sabotaż", "działania specjalne".

Najczęściej stosowane pojęcia "działania nieregularne" i "działania partyzanckie" używane są zamiennie i bez bliższego określenia ich istoty, co pozostawia bardzo szeroki margines indywidualnej i dowolnej ich interpretacji. Przykładowo, w dokumencie "Polityka bezpieczeństwa i strategia obrona Rzeczypospolitej Polskiej" przyjętym przez KOK w dniu 2 listopada 1992 r. stwierdza się "w przypadku utraty możliwości prowadzenia działań regularnych siły zbrojne przejdą do innych form walki, w tym do walki partyzanckiej". Natomiast w rozkazie Szefa Sztabu Generalnego WP do szkolenia i działalności Sił Zbrojnych RP w 1993 r. znajduje się stwierdzenie "/.../ W planowaniu operacji w zbyt małym stopniu uwzględniono działania nieregularne, zwłaszcza partyzanckie".

W literaturze przedmiotu spotykamy wiele definicji obu pojęć. Są one jednak bądź mało precyzyjne, nie oddające istoty rzeczy, bądź straciły na aktualności. Leksykon Wiedzy Wojskowej definiuje działania nieregularne jako "akcje zbrojne, prowadzone przez siły nie wchodzące w skład wojsk regularnych, zwykle przez oddziały partyzanckie, powstańcze, siły OC i inne siły niewojskowe lub zmilitaryzowane, wykonujące krótkotrwałe, o niewielkim zasięgu akcje bojowe, walki, zasadzki i inne starcia zbrojne nie ujęte w jeden zorganizowany i centralnie kierowany system. Działania nieregularne mogą być prowadzone w czasie wojny na zapleczu wojsk operacyjnych działających na froncie zewnętrznym lub w okresie pokoju na obszarze państwa /kraju/ podczas zwalczania elementów wrogich mu klasowo. Pojęcie rzadko stosowane".

W tymże leksykonie znajduje się również definicja działań partyzanckich określanych jako "specyficzna forma walki zbrojnej wyrażająca się w zaskakujących, krótkotrwałych i gwałtownych starciach zbrojnych, zasadzkach, napadach, aktach dywersji i sabotażu w połączeniu z psychologicznym oddziaływaniem. Działania partyzanckie prowadzi się z reguły na terytorium własnego kraju przeciwko okupantowi lub rodzimemu reżimowi siłami rekrutującymi się przede wszystkim spośród miejscowej ludności, odpowiednio zorganizowanej i uzbrojonej. W działaniach partyzanckich mogą też uczestniczyć jednostki wojsk regularnych, które mimo rozbicia i okupacji kraju nie zaniechały walki z nieprzyjacielem, niekiedy również ochotnicy innych narodowości politycznie związani z działającymi jednostkami partyzanckimi".

Przytoczone definicje zostały opracowane w oparciu o różne kryteria. W pierwszym przypadku zastosowano kryterium "regularności" sił, tj. działania nieregularne są prowadzone przez siły nieregularne /nie wchodzące w skład wojsk regularnych/. Natomiast w drugim przypadku zastosowano kryterium form walki, tj. "specyficzna forma walki zbrojnej" oraz miejsce jej prowadzenia - "z reguły terytorium własnego kraju", nie przywiązując szczególnego znaczenia kryterium sił - mogą je prowadzić również jednostki wojsk regularnych.

Spotykamy się również z definicjami umiejscawiającymi działania nieregularne w działaniach partyzanckich /partyzantce/. Słownik języka polskiego^{1/} definiuje pojęcie "partyzantka" jako "forma walki zbrojnej jednej ze stron polegająca na działaniach nieregularnych /zwłaszcza na tyłach nieprzyjaciela/ i innych formach walki, przy poparciu miejscowej ludności, przeciwko okupantowi lub rodzimym rządóm".

Warto przypomnieć, że w latach sześćdziesiątych wystąpiło podobne zainteresowanie działaniami nieregularnymi. Opracowano wówczas podręcznik, w którym określono działania nieregularne jako "działania drobnych grup i niewielkich pododdziałów na zapleczu nieprzyjaciela, podejmowane z inicjatywy dowódców

-----
1/ Słownik języka polskiego, wyd. PWN, Warszawa 1990 r.

w sytuacjach szczególnych, dla zachowania istnienia i zdolności bojowej".^{2/} Takie rozumienie istoty działań nieregularnych niezbyt odpowiada współczesnym potrzebom i wynikającym z nich założeniom doktrynalnym.

Przytoczona definicja i wiele innych, w tym również z zakresu np. działań specjalnych,^{3/} nie pozwalają adaptować ich wprost na potrzeby współczesnych założeń przewidujących natychmiastowe podjęcie, w masowej skali, działań na tyłach nieprzyjaciela przez wszystkie możliwe do zaangażowania siły. Większość przedstawionych określeń zawiera jednak wspólny wyróżnik działań nieregularnych, partyzanckich i specjalnych, a mianowicie powtarzające się stwierdzenie, że jest to: specyficzna forma walki zbrojnej na terytorium zajęтым przez przeciwnika. W związku z tym dla jednoznacznego rozumienia i na potrzeby opracowań z zakresu obrony terytorialnej przyjęto wstępne określenie, że działania nieregularne są formą działań bojowych prowadzonych - przez specjalnie przygotowywane w okresie pokoju jak i doraźnie tworzone w czasie wojny oddziały i pododdziały /grupy/ regularnych i nieregularnych sił zbrojnych^{4/} - w celu niszczenia i dezorganizacji poczyną przeciwnika na obszarze przez niego opanowanym.

Należy zaznaczyć, że pomocna w sformułowaniu powyższej była definicja przyjęta w wyniku konwersatorium organizowanego przez KTO w brzmieniu: "Działania nieregularne są rodzajem działań taktycznych prowadzonych przez doraźnie utworzone zgrupowania w celu niszczenia i dezorganizacji poczyną przeciwnika na obszarze przez niego opanowanym /zajętym/".

2/ Działania nieregularne. Podręcznik, wyd. MON, Warszawa 1969 r., s.7.

3/ Por. definicje zawarte, np. w takich opracowaniach, jak: A. Madejski "Przygotowania w zakresie taktyki działań nieregularnych - nieodłącznym elementem przygotowania współczesnych sił zbrojnych" /MW nr 1 z 1966 r./; podręcznik "Działania specjalne" /wyd. MON 1986 r./; G.M. Harned "Działania specjalne a walka powietrzno-lądowa" /WPZ nr 4/176/1987 r./; "Mała encyklopedia wojskowa" /wyd. MON 1970 r./.

4/ Z punktu widzenia zasad międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych bardzo ważne znaczenie ma podział uczestników walki zbrojnej na regularne i nieregularne siły zbrojne oraz odpowiednio kombatantów na kombatantów regularnych i nieregularnych. Kombatantami regularnymi są członkowie oddziałów regularnej armii oraz oddziałów milicyjnych i ochotniczych włączonych do sił zbrojnych. Kombatantami nieregularnymi, czyli partyzantami, są członkowie zorganizowanego ruchu oporu. Por. S. Dąbrowa, "Ludność cywilna w konfliktach zbrojnych", wyd. MON, Warszawa 1974 r.

Czynnikiem wyróżniającym tę formę działań od działań innych /regularnych/ jest pewna specyfika wyrażająca się w prowadzonych na obszarze kraju zajęтым przez przeciwnika w masowej - co do przestrzeni i zaangażowanych sił - skali zaskakujących, krótkotrwałych starciach zbrojnych, zasadzkach, napaściach, aktach dywersji i sabotażu w połączeniu z oddziaływaniem psychologicznym.

Taktyka działań nieregularnych /rozumiana jako gałąź taktyki ogólnej/ to, jak zauważył A. MADEJSKI ^{5/} "z małymi wyjątkami taktyka działania drobnymi pododdziałami, uzbrojonymi w zasadzie tylko w broń lekką o stosunkowo małej sile rażenia. Jest to taktyka działania zaczepnego w razie działań partyzanckich lub specjalnych, zawsze przeciwko wielokrotnie silniejszemu nieprzyjacielowi. Jest to taktyka nakazująca szukanie rozwiązań z reguły nie w przewadze materialnej lecz w przewadze moralnej nad przeciwnikiem, bazująca na zaskoczeniu, sprycie i przebiegłości oraz podstępnie /.../".

Innym czynnikiem wyróżniającym jest cel działań prowadzący się raczej do maksymalnego uszkodzenia /osłabiania/ przeciwnikowi, a nie np. uchwycenia i utrzymania terenu. Podstawowym warunkiem tego typu działań jest poparcie miejscowego społeczeństwa i wykorzystanie go zarówno w zakresie zaopatrzenia, jak i np. rozpoznania. Ponadto w działaniach tego typu występują liczne ograniczenia związane m.in. z brakiem możliwości uzyskania wsparcia ogniowego ze strony oddziałów prowadzących walkę na froncie, a także trudności w utrzymaniu stałej łączności z dowództwami ZO sił regularnych.

Reasumując można stwierdzić, że działania nieregularne są pojęciem mieszczącym w sobie, w zależności od zaangażowanych sił, działania specjalne, partyzanckie, dywersyjne i inne. Wszystkie te rodzaje działań są uzależnione od siebie i wzajemnie się zazębiają. Mogą je prowadzić zarówno grupy dywersyjne, specjalne czy rozpoznawcze wojsk operacyjnych, jak i przeformowane w drobne pododdziały /kadrowe, dywersyjne, garnizonowe/ wojska OT, a także "resztki" oddziałów /pododdzia-

-----
5/ Op.cit., s. 15.

łów/ wojsk operacyjnych, które odcięte i izolowane od sąsiadów walczą o przeżycie. Mogą je również prowadzić ochotnicy z miejscowej ludności tworzący oddziały partyzanckie jako czynną formę ruchu oporu.

II. CHARAKTERYSTYKA OBRONY TERYTORIALNEJ W ASPEKCIE DZIAŁAŃ NIEREGULARNYCH

Obrona terytorialna będąca częścią podsystemu /dziedziny/ militarnego systemu obronnego państwa przeznaczona jest do prowadzenia wspólnie z wojskami operacyjnymi obrony powszechnej na całym terytorium Polski. Zasadniczym celem OT jest przygotowanie i prowadzenie obrony rejonów i obiektów na obszarze całego kraju, stwarzanie dogodnych warunków do rozwinięcia i działania wojsk operacyjnych, natychmiastowe podjęcie w masowej skali działań nieregularnych na obszarach zajętych przez przeciwnika oraz wspomaganie obrony cywilnej.

Zakładany cel i realia polityczne, militarne oraz ekonomiczne wskazują by tworzona obrona terytorialna była przygotowywana - w odróżnieniu od jej poprzedniczki będącej elementem OTK - nie tylko do efektywnego zabezpieczenia i uzupełniania działań wojsk operacyjnych lecz także do samodzielnej realizacji zadań w ramach obrony powszechnej, tzn. do prowadzenia regularnych i nieregularnych działań bojowych na całym terytorium. Ponadto powinna ona łączyć we wspólnym wysiłku militarne i pozamilitarne elementy systemu obronnego państwa, co może się okazać korzystne również w przygotowywaniu i prowadzeniu działań nieregularnych.

Takie rozumienie obrony terytorialnej jest zgodne z ustaleniami zawartymi w dokumencie pn. "Polityka bezpieczeństwa i strategia obronna RP" określającymi, że ".../ głównym zadaniem sił zbrojnych /w których strukturach występują wojska operacyjne oraz siły i środki OT/ jest stawianie oporu każdej agresji militarnej. Siły zbrojne realizują to zadanie przy współdziałaniu z innymi strukturami systemu obronnego /.../. W przypadku utraty możliwości prowadzenia działań regularnych siły zbrojne przejdą do innych form walki, w tym do walki party-

zanckiej. Siły zbrojne mogą być użyte również do likwidacji skutków awarii, katastrof i klęsk żywiołowych". I dalej "wojska operacyjne są przygotowane do wykonania głównych zadań podczas działań wojennych. Siły obrony terytorialnej wspierają i zabezpieczają działania wojsk operacyjnych oraz realizują samodzielne działania ochronno-obronne w wyznaczonych rejonach odpowiedzialności".

Przedstawiony cel, założenia strategii obronnej RP, a przede wszystkim wymogi obronności państwa stawiają przed obroną terytorialną szereg zadań, wśród których istotne miejsce zajmują działania na terytorium okupowanym przez przeciwnika. Ogólny podział zadań obrony terytorialnej przedstawia załącznik 1.

Stosowanie do zakładanych celów i zadań OT tworzony jest system, w którego ramach powinny funkcjonować /załącznik 2/:

- organy kierownicze obrony terytorialnej;
- oddziały i pododdziały wojsk OT;
- Straż Graniczna;
- ośrodki szkoleniowe;
- instytucje garnizonowe;
- jednostki zmilitaryzowane resortu ON i resortów cywilnych;
- stacjonarne jednostki logistyczne;
- wojskowe elementy operacyjnego przygotowania terenu.

Wymienione składowe, z wyjątkiem wojskowych elementów operacyjnego przygotowania terenu, stanowią tzw. siły obrony terytorialnej, których trzonem są wojska OT. Stanowią je jednostki ogólnowojskowe i rodzajów wojsk /służb/ wszystkich rodzajów sił zbrojnych, formowane z miejscowych zasobów /rezerw osobowych/, przeznaczone do prowadzenia - w określonych rejonach odpowiedzialności - regularnych i nieregularnych działań bojowych, wsparcia wojsk operacyjnych, a także udzielania pomocy OC w akcjach ratunkowych. W założeniach organizacyjnych wojsk OT uwzględnia się ich terytorialny charakter, zgodny z administracyjnym i wojskowym podziałem kraju. Przewiduje się usytuowanie jednostek OT w zasadzie w dwuszczeblowym podporządkowaniu tj. okręgowym i wojewódzkim. Jedynie pewną liczbę jednostek logistycznych przewiduje się pozostawić w centralnej dyspozycji. Zdecydowana większość jednostek OT znajduje się w wojskach lądowych.

W Marynarce Wojennej jednostkami OT mają być: dywizjony OT, bataliony obsługi i łączności, grupy jednostek pływających i samodzielne kompanie OT. Natomiast w Wojskach Lotniczych i Obrony Powietrznej przewiduje się formowanie batalionów ochrony i pododdziałów obrony przeciwlotniczej OT.

Ze względu na zakres i specyfikę przewidywanych zadań w wojskach OT będą występowały jednostki:

- ogólnego przeznaczenia;
- rodzajów wojsk;
- logistyczne;

a ponadto ośrodki szkolenia i organy terenowej administracji wojskowej.

Szczegółowy podział i charakter jednostek OT ilustrują załączniki 3 i 4.

Struktura organizacyjna zasadniczych jednostek obrony terytorialnej przedstawia się następująco:

Brygada OT /4270 ludzi/: pięć batalionów piechoty w składzie kdow i zaop., trzech kp, bm, bppanc; batalion dowodzenia w składzie kłącz, plrozp, plplot, plorr, pllog; dywizjon moździerzy w składzie trzech bm /82 mm/ i baterii dowodzenia i zapotrzenia; dppanc w składzie trzech bppanc i bdow i zaop.; dplot w składzie trzech bplot i bdow i zaop; binż-pchem w składzie ksap /5 plsap/, kinż drog, kpchem, pldow i zaop; blog w składzie ktransp, krem, kmed.

Rużk OT /2000 ludzi/: cztery bp, kdow, plsap, blog.

Batalion ochrony obiektów /233 ludzi/: trzy - pięć kompanii ochrony obiektów, drużyna łączności, plgosp.

Batalion forteczny /ON/ /450-480 ludzi/: trzy kompanie piechoty, baplot, bateria moźdz., plutony: przeciwpancerny, łączności, saperów, zapotrzenia i sanitarny.

Rużk saperów OT /SOW, POW, WOW/: trzy bsap w składzie: trzech ksap i plutonów: dowodzenia, zapotrzenia, remontowego, medycznego; bmin w składzie kmin i dwóch kniszcz oraz plutonów jak w bsap; bminż. w składzie dwóch kmz i kpel oraz plutonów jw.; kdow; krozm w składzie pltor i trzech plrozm; kmask w składzie dwu plmask, pltech, plzaop oraz blog.

W psap KOW przewiduje się dodatkowo bopchem w składzie kdown, krsk, trzech kzs, kxad, kmo.

W strukturze obrony terytorialnej, podobnie jak w każdych innych strukturach wojskowych, istotną rolę odgrywają organa dowodzenia /planowania i zarządzania/. Należą do nich Zarząd OT Sztabu Gen. WP, Oddziały OT w Sztabach OW, wydziały OT w dowództwach RSZ, wojewódzkie /rejonowe/ sztaby wojskowe oraz komendy garnizonów.

Rozpatrując możliwości wykorzystania wojsk OT w działaniach nieregularnych warto zwrócić uwagę zwłaszcza na dwa aspekty szczególnie przemawiające za wykorzystaniem ich do tego typu działań. Po pierwsze, jest to kwestia miejscowej mobilizacyjnej bazy formowania, a po drugie - ograniczony do stosunkowo niewielkiego, znanego obszaru zasięg działania.

Terytorialny charakter mobilizacji z natury rzeczy stwarza możliwość poparcia sił OT przez własne, dobrze znane społeczeństwo. W takich dziedzinach działalności zbrojnej jak działania nieregularne na terytorium kraju zajętych przez przeciwnika poparcie własnego społeczeństwa jest podstawowym atutem sił OT i warunkiem ich efektywnego funkcjonowania. Własne społeczeństwo świadomie popierające działalność zbrojną na tyłach przeciwnika stwarza możliwość uzupełniania jednostek walczących, ich zaopatrywania, utrzymania wysokiego morale, a także ułatwia prowadzenie działań bojowych. Ludność cywilna niechętna przeciwnikowi, stawiająca przynajmniej bierny opór sprawia, że nigdzie nie czuje się bezpieczny, jest nieustannie śledzony, o każdym jego ruchu powiadamiani są dowódcy oddziałów /grup, patroli/ prowadzących działania nieregularne. Świadomość tego wywołuje - o czym świadczą przykłady historyczne - destrukcyjne postępowanie przeciwnika, co z kolei potęguje opór, aż do tworzenia jego najwyższej formy - partyzantki. Możliwy stosunek ludności do przeciwnika ilustruje załącznik 5.

Drugi aspekt zagadnienia - ograniczony teren działania - wiąże się z występowaniem sił OT na wszystkich szczeblach administracji wojskowej i cywilnej. Przykładowo w miastach będą broniły się bataliony forteczne i pododdziały ochrony obiektów, w granicach województw - pułki OT, a na części okręgu brygada OT. Ponadto lokalny, stacjonarny charakter będą miały jednostki inżynierskie i logistyczne. Wszystkie te jednostki

mogą stanowić bazę formowania oddziałów /grup, patroli/ przeznaczonych do działań zbrojnych na tyłach przeciwnika. Lokalny, ograniczony do stosunkowo niewielkiego obszaru zasięg działania przedmiotowych sił sprzyja już w okresie pokoju studiowaniu terenu, wyborowi miejsc bazowania i ewentualnych obiektów oddziaływania, a także - z zachowaniem niezbędnych warunków tajemnicy - również przećwiczenia niektórych form działania.

Działania nieregularne, by spełniły swoją rolę powinny być podejmowane możliwie jak najwcześniej i intensyfikowane w miarę zajmowania przez przeciwnika coraz większych obszarów. Możliwości prowadzenia działań nieregularnych w aspekcie przestrzennym i czasowym przedstawia załącznik 6. Wczesne podejmowanie działań nieregularnych może mieć miejsce jedynie w wyniku przygotowania ku temu warunków w czasie pokoju. Dotyczy to zwłaszcza stworzenia siłom OT warunków zorganizowanego przejścia od działań regularnych do nieregularnych poprzez wcześniejsze przygotowanie sił i dowództw. Ponieważ przechodzenie do tych działań całymi oddziałami, a nawet pododdziałami jest mało prawdopodobne korzystne może być wyodrębnienie w strukturach sił OT kilkunasto- lub kilkuosobowych grup /patroli/ tzw. kadrowych. Byłyby to grupy zdolne do podejmowania już na początku wojny działań rozpcznawczych i dywersyjnych. Ponadto byłyby też gotowe do tworzenia - zwłaszcza spośród żołnierzy jednostek OT - pododdziałów garnizonowych. Pododdziały garnizonowe przeznaczone byłyby do udzielania wszechstronnej pomocy grupom /patrolom/ kadrowym oraz w razie konieczności prowadzenia działań bojowych.

Organy dowodzenia obrony terytorialnej już ze względu na ich pokojowe dyslokacje i zadania powinny być przygotowywane do kierowania działaniami podległych sił OT na określonych obszarach odpowiedzialności. Wariant dowództw i sił OT przeznaczonych do prowadzenia działań nieregularnych przedstawia załącznik 7.

Są również pewne ograniczenia wykorzystania jednostek OT do działań na tyłach przeciwnika. Najważniejsza z nich to bariera psychologiczna, związana z przegraną w działaniach regularnych oraz troska o swoich najbliższych i dorobek całego życia.

Tę barierę można przezwyciężyć przez odpowiedni wybór spośród żołnierzy OT najbardziej odpowiednich pod względem psychicznym, fizycznym i wcielenie za ich zgodą do grup bojowych.

Druga bariera - to zachowanie niezbędnej tajemnicy, zwłaszcza na obszarach zamieszkałych przez ludność, mogącą sprzyjać przeciwnikowi. Inne ograniczenie, to słabszy stopień wykształcenia - w porównaniu z żołnierzami wojsk operacyjnych.

Mimo przedstawianych ograniczeń właściwie przygotowane, dobrze zorganizowane działania nieregularne mogą spełnić istotną rolę w obronie państwa.

III. MIEJSCE I ROLA DZIAŁAŃ NIEREGULARNYCH SIŁ OBRONY TERYTORIALNEJ W OBRONIE PAŃSTWA

Pierwsza poważna próba oceny działań nieregularnych i ich roli w wojnie została podjęta przez Clausewitza. W dziele pt. "O wojnie" jeden rozdział poświęcił działaniom wojskowym ludności cywilnej. Treść tego rozdziału stanowiła podstawę dla większości późniejszych teorii odnoszących się do działań nieregularnych.

Według Clausewitza działania nieregularne nie prowadzą w sposób nieunikniony do zwycięstwa, a jeszcze rzadziej mogą tego dokonać bez odpowiedniego wsparcia wojsk regularnych. Dlatego też podkreślał, że "... Wojny ludowe musimy rozumieć jako wojny prowadzone we współdziałaniu z działaniami sił regularnych. Oba te działania powinny być dostosowane do jednego ogólnego planu". Clausewitz wyliczał pięć podstawowych warunków prowadzenia skutecznej wojny partyzanckiej: ^{6/}

- 1/ Wojna musi być prowadzona wewnątrz kraju.
- 2/ Wynik wojny nie może zależeć od pojedynczej bitwy.
- 3/ Teatr działań wojennych musi obejmować znaczny obszar.
- 4/ Społeczeństwo musi popierać wojnę.
- 5/ Obszar kraju musi być urozmaicony, trudny i niedostępny.

6/ Do drugiej wojny światowej i w czasie jej trwania działania nieregularne utożsamiane były z działaniami partyzanckimi.

Od czasu ukazania się klasycznego dzieła Clausewitza żywa stała się tendencja studiowania istoty wojny i strategii wojennej. Studia skupiały się jednak szczególnie na ich konwencjonalnych aspektach. Nie poświęcano w zasadzie większej uwagi działaniom nieregularnym. Dopiero zadziwiające efekty działań partyzanckich i komandoskich /specjalnych/ w czasie drugiej wojny światowej, działania nieregularne sporadycznie wybuchające w różnych częściach świata, w tym również w Europie, prawie nieustająca partyzantka w niektórych częściach Afryki, Bliskiego i Dalekiego Wschodu oraz Ameryki Łacińskiej spowodowały wzrost zainteresowania tego typu działaniami. W niektórych państwach, np. byłej Jugosławii znalazło ono odzwierciedlenie w oficjalnej doktrynie. Obecnie również w Rzeczypospolitej uwzględniono walkę partyzancką w założeniach polityki obronnej.

Działania nieregularne, obejmujące te wszystkie sposoby działań, które są obce działaniom konwencjonalnym, zazwyczaj znajdują zastosowanie w walce przeciwko silniejszemu przeciwnikowi w celu zmniejszenia jego stosunkowo dużej przewagi ilościowej i jakościowej. W różnych państwach stosowane były także jako wewnętrzna rewolta przeciwko istniejącemu rządowi oraz jako mniej lub bardziej jawne poparcie sojusznicznych sił zbrojnych zaangażowanych w walce z przeciwnikiem. Można również napotkać liczne przykłady wykorzystania tego typu działań do wywoływania rebelii w innych państwach. Często również działania takie stanowiły wsparcie narodowych, konwencjonalnych sił zaangażowanych w walce z przeciwnikiem i były jedynym sposobem walki po klęsce własnych regularnych sił zbrojnych.^{7/}

W warunkach polskich działania nieregularne należy widzieć jako wsparcie działań wojennych prowadzonych przez regularne siły zbrojne na froncie oraz - czego nie można wykluczyć - jako samodzielną walkę sił partyzanckich mającą na celu wyzwolenie narodowej.

Rozpatrując możliwości wykorzystania sił OT w działaniach nieregularnych ma się na względzie przede wszystkim wsparcie

-----
7/ Por. J. P. Kutger, "Działania nieregularne w okresie przejściowym", skrót w "Przeglądzie Informacyjnym", wyd. ASG 1964 r., nr 2, s. 50.

walki sił regularnych. W tym przypadku działania te będą spełniały rolę pomocniczą ponieważ główny ciężar przyjmują na siebie wojska operacyjne i OT walczące na linii styczności.

W działaniach nieregularnych należy również widzieć pewien etap przejścia do samodzielnej walki, a właściwie wojny partyzanckiej po ewentualnej klęsce wojennej i utracie niepodległości. W tym przypadku siły OT mogą spełniać zasadniczą rolę jako organizator ruchu oporu i walki zbrojnej w warunkach okupacji kraju.

Działania nieregularne prowadzone w celu wsparcia sił regularnych walczących na froncie są zjawiskiem znanym, miały bowiem miejsce we wszystkich wojnach. Wywiad, dywersja, sabotaż, a także inne bardziej lub mniej jawne formy działań w ugrupowaniu i na zapleczu przeciwnika stosowane były z różnym powodzeniem przez wszystkie wojujące państwa. Skuteczność tych działań w dużym stopniu zależała od stosunkowo wczesnego ich podejmowania i umiejętności skupienia wysiłku na konkretnym, z góry określonym celu.

W obecnych warunkach wymuszonej samowystarczalności obrony Polski istnieje potrzeba skoordynowania i podporządkowania ogólnemu celowi wszystkich działań prowadzonych przez różne siły zarówno przed jak i za frontem przeciwnika. Rolę koordynatora działań sił, które znalazły się na tyłach przeciwnika w sposób wymuszony mogą spełniać wcześniej przygotowane organy obrony terytorialnej. Spośród możliwych do wykorzystania /w działaniach nieregularnych/ koordynację powinny spełniać rozbite i rozproszone oddziały /pododdziały/ wojsk operacyjnych i OT, grupy rozpoznawcze i specjalne, które po wykonaniu zadań nie mogą wrócić do macierzystych jednostek oraz w późniejszym okresie - zbiegowie z obozów jenieckich i powstające żywiołowo oddziały partyzanckie.

Można założyć, że sumaryczny rezultat działań różnych sił podporządkowanych jednemu celowi przerośnie swą wagą i znaczeniem to, czego oddzielnie mogłyby dokonać niezależnie od siebie działające organizacje. Skoordynowane działania będą miały nie tylko większą skalę, ale i nabiorą znacznie większego znaczenia w ogólnym wysiłku wojsk. Jest to jednak możliwe do osiągnięcia jedynie w przypadku podjęcia w czasie pokoju przygotowań do działań nieregularnych.

Zagadnienie wcześniejszych przygotowań do działań nieregularnych ma zarówno zwolenników jak i przeciwników. Ci ostatni posługują się koronnym argumentem, że wszelkie przygotowania podejmowane w czasie pokoju, zwłaszcza w zakresie działań na tyłach przeciwnika, prowadzą do przedwczesnego ujawnienia i dekonspiracji. Ten argument byłby słuszny, gdyby w ramach przygotowań w czasie pokoju utworzono, spośród sił OT lub miejscowej ludności, wiele oddziałów partyzanckich, co rzeczywiście mogłoby doprowadzić do ujawnienia struktur, dowódców, baz, zasięgu terytorialnego itp. Bez tym już w latach sześćdziesiątych odpowiadając na podobne zastrzeżenia przypomiano, że "... partyzant nie wie więcej niż normalny żołnierz, a dowódca partyzancki niż oficer".^{8/}

Zwolennicy wcześniejszych przygotowań podkreślają ich "odstrasżający" walor oraz przede wszystkim maksymalne skrócenie czasu przejścia do zorganizowanych działań na terytorium zajętych przez przeciwnika. Argumentują oni, że operacje obronne sił regularnych mogą być skuteczniejsze, jeśli będą uzupełniane od samego początku wojny aktywnymi działaniami nieregularnymi prowadzonymi przez odpowiednio zorganizowane i przygotowane siły.

Sedno rozwiązania w odniesieniu do tych problemów tkwi w odpowiedzi na pytanie, czy można obronę kraju przygotowywać tylko połowicznie? Jeżeli rozważy się wszystkie argumenty za i przeciw; jeżeli weźmie się pod uwagę konieczność utworzenia powszechnej, przygotowanej obrony kraju, to wszystko przemawia za zrealizowaniem wielu przedsięwzięć organizacyjnych, szkoleniowych, kadrowych przed rozpoczęciem wojny.

Wydaje się, że uwzględniając niezbędne warunki przestrzegania tajemnicy przygotowania te powinny m.in. objąć:

- wypracowanie odpowiedniego systemu organizacyjnego - zwłaszcza w siłach OT - umożliwiającego szybkie rozpoczęcie działań nieregularnych;
- utworzenie systemu łączności umożliwiającego utrzymywanie kontaktu między ogniwami przygotowanymi do działalności na terenach zajmowanych przez przeciwnika i dowództwami związków operacyjnych;

-----
^{8/} Pbr.O. Heilbrunn, "Księga partyzanta", streszczenie w "Przeglądzie Informacyjnym" nr 5, wyd. ASG WP 1965, s.113.

- wprowadzenie do programów szkolenia wojsk OT i operacyjnych problematyki ułatwiającej przygotowanie żołnierzy do ewentualnej walki na tyłach przeciwnika;
- wydzielenie odpowiednich zapasów uzbrojenia i innego niezbędnego sprzętu technicznego oraz materiałów, dzięki którym można byłoby podjąć działania nieregularne;
- przygotowanie systemu zaopatrywania i uzupełniania sił prowadzących działania nieregularne oraz ewakuacji rannych i chorych, zdobyczy /dokumentów, egzemplarzy uzbrojenia i sprzętu technicznego/ oraz jeńców.

Ważnym zagadnieniem będzie ponadto dobór i przygotowanie żołnierzy do sił prowadzących działania nieregularne. Warunki współczesnego pola walki stawiają zupełnie nowe nie spotykane dotychczas wymagania w zakresie wyszkolenia wojskowego członków oddziałów /grup patroli/ przygotowywanych do działań nieregularnych. Nie mogą to być tylko ludzie umiejący lepiej lub gorzej strzelać, charakteryzujący się odwagą i brawurą. Cechy te w dalszym ciągu będą niezbędne, ale nie zastąpią jednak gruntownej wiedzy wojskowej. Stąd rodzi się potrzeba bardziej szerokiego podejmowania problematyki przedmiotowych działań w szkołach oficerskich i ośrodkach szkolenia. Żarysowuje się również konieczność poszukiwania niezbędnych, pożądanых kadr wśród członków sił specjalnych /żołnierzy rezerwy/, antyterrorystycznych i być może ochroniarskich.

Reasumując należy stwierdzić, że działania nieregularne prowadzone przez odpowiednio przygotowane siły spełnią istotną rolę w całokształcie wysiłku zbrojnego państwa. Jeśli uznajemy konieczność wszechstronnych przygotowań obronnych, to powinny one uwzględniać również, oczywiście w rozsądnych granicach, i problematykę działań nieregularnych. Działania tego typu, podobnie jak ruch partyzancki, mogą rozwijać się na zajętych przez przeciwnika terenach także w sposób żywiołowy, spontaniczny i oddolny. Jednak będą one znacznie potężniejsze, szybsze i skuteczniejsze wówczas, gdy zostaną wcześniej przygotowane pod względem szkoleniowym, materiałowym, terytorialnym i ideologicznym.

Również w II Rzeczypospolitej czyniono tuż przed wybuchem wojny pewne przygotowania w zakresie tzw. dywersji pozafronto-

wej.^{9/} Wiosną 1939 roku, w trakcie opracowywania planu operacyjnego do wojny z Niemcami, zapadła w Sztabie Głównym WP decyzja użycia na zapleczu przeciwnika dobrze wyszkolonych i przygotowanych grup dywersyjnych. Miały one być rozmieszczone po stronie niemieckiej i na terytorium Wolnego Miasta Gdańska, na głębokość powiatów wzdłuż granicy, na obszarach szczególnie ważnych pod względem operacyjnym. Na powiat przeciętnie przypadało po kilka patroli trzy- i pięcioosobowych.

Wyszukiwaniem odpowiednich ludzi, ich przeszkoleniem do działań zajmował się Oddział II Sztabu Głównego WP. Na uwagę zasługują próby powiązania dywersji pozafrontowej z planami operacyjnymi armii "Kraków", "Pomorze", "Modlin" i SGO "Narew".

W momencie agresji hitlerowskiej na Polskę grupy dywersji pozafrontowej nie osiągnęły jeszcze pełnej gotowości do działań na szerszą skalę. Niekorzystnie rozwijająca się sytuacja spowodowała, że wiele grup nie przystąpiło do akcji, inne - po okresie krótkiej aktywności - przeszły do konspiracji.

Wiele świadczy o tym by wyciągnąć nauki z historii i poważnie podejść do niedocenianej dotychczas, ale ważnej problematyki działań na terenach zajętych przez przeciwnika.

IV. CELE I ZADANIA DZIAŁAŃ NIEREGULARNYCH SIŁ OBRONY TERYTORYALNEJ

Pomocnicza rola działań nieregularnych w całokształcie walki zbrojnej wskazuje, że powinny one być podporządkowane ogólnym celom strategicznym realizowanym przez armię regularną walczącą na froncie. W związku z tym zasadniczymi celami działań nieregularnych będzie:

- a/ pomoc wojskom prowadzącym działania zbrojne na froncie;
- b/ obrona narodu przed wyniszczeniem fizycznym i moralnym ze strony okupanta.

9/ Patrz: H. Piskunowicz, "Działalność dywersyjna i partyzancka na zapleczu niemieckim we wrześniu 1939 r.", w "Wojna Obronna Polski 1939", wyd. WIH, Warszawa 1939, s. 80-84.

Cele powyższe dominowały na polskim froncie wewnętrznym w latach drugiej wojny światowej. ^{10/} Wydaje się, że również w nowych uwarunkowaniach polityczno-militarnych nic nie straciły na swej aktualności.

Pomoc wojskom prowadzącym działania regularne może być realizowana poprzez:

- prowadzenie walki zbrojnej w ugrupowaniu i na tyłach przeciwnika;
- zdobywanie informacji niezbędnych organom rozpoznawczym, zwłaszcza szczebla operacyjnego;
- destrukcyjne, psychologiczne oddziaływanie na przeciwnika.

Specyficznym celem działań nieregularnych sił OT może być ułatwienie realizacji zadań grupom rozpoznawczym i specjalnym, a także oddziałom wydzielonym, rajdowym i ewentualnie desantom. Ponadto, siły OT zaangażowane w działaniach na tyłach przeciwnika, wywodzące się z miejscowej ludności, powinny stwarzać warunki przeżycia rannym i chorym żołnierzom oraz ułatwiać rozbitym pododdziałom dotarcie do własnych /regularnych/ wojsk.

Zrealizowanie przedstawionych celów wiąże się z wykonaniem szeregu grup zadań, do których można zaliczyć:

1. Zwalczanie /atakowanie/ niewielkich grup i pojedynczych żołnierzy nieprzyjaciela.
2. Niszczenie obiektów infrastruktury obronnej wykorzystywanych przez nieprzyjaciela.
3. Dezorganizowanie systemu logistycznego przeciwnika.
4. Prowadzenie rozpoznania na potrzeby własne i dowództw operacyjnych.
5. Ograniczenie eksploatacji zajętego terytorium oraz utrudnianie przeciwnikowi tworzenia własnej administracji.
6. Organizowanie ucieczek z niewoli i przechowywanie uciekinierów, pilotów zestrzelonych samolotów oraz innych osób poszukiwanych przez nieprzyjaciela.

Przedstawione grupy zadań, a nawet poszczególne zadania /bardziej szczegółowo przedstawione w załączniku 8/ w trakcie ich realizacji będą się wzajemnie zazębiać i uzupełniać. Bardzo często realizacja postawionego zadania może okazać się niemożli-

-----
^{10/} Pbr. B. Chocha, "Obrona terytorium kraju", wyd. MON, Warszawa 1974, s. 28.

wa bez uprzedniego lub równoległego wykonania zadania innego. Każde działanie, każda akcja skierowana przeciwko obiektom np. logistycznym będzie się wiązała z koniecznością zwalczania pododdziałów ochrony. Również każde, zakończone powodzeniem, działanie zbrojne skierowane przeciwko okupantowi ma znaczenie psychologiczne oddziałując destrukcyjnie na przeciwnika i mobilizująco na własne społeczeństwo.

Priorytety celów oraz znaczenie poszczególnych grup zadań w całokształcie ogólnego wysiłku zbrojnego zależą od konkretnej sytuacji strategicznej lub operacyjnej i powinny być dostosowane do charakteru działań wojsk walczących na froncie. W okresie posiadania inicjatywy przez przeciwnika celem działań nieregularnych będzie pomoc wojskom prowadzącym operację obronną poprzez ograniczanie możliwości zaczepnych przeciwnika i osłabienie tempa jego natarcia. W związku z tym na początku konfliktu zbrojnego główny wysiłek działań nieregularnych należałoby skupić na:

- wykrywaniu i zwalczaniu elementów systemu dowodzenia wojsk nieprzyjaciela /SB, Wk, centrów informatycznych itp./;
- ograniczeniu swobody manewru odwodów przeciwnika i tworzeniu poczucia zagrożenia /niszczenie obiektów komunikacyjnych; ostrzeliwanie SB, pojedynczych oficerów, atakowanie kwater itp./;
- atakowanie i niszczenie elementów wsparcia bojowego /śmigłowców, artylerii rakietowej, posterunków WRE, kolumn sprzętu technicznego i zaopatrzenia/.

W miarę wycofywania własnych wojsk operacyjnych w głąb kraju pojawia się konieczność ograniczenia przeciwnikowi możliwości eksploatacji opanowanego terytorium oraz organizowania na nim podległej mu administracji. Rozszerzą się również zadania sił OT prowadzących działania nieregularne w ramach pomocy wojskom operacyjnym. Będą to zadania związane z:

- prowadzeniem rozpoznania odwodów, lotnisk, lądowisk, broni rakietowej;
- kierowaniem ogniem wojsk rakietowych i artylerii oraz uderzeniami lotnictwa;
- rozpoznaniem i zwalczaniem elementów systemu logistycznego;
- opóźnianiem podejścia odwodów i drugich rzutów przeciwnika;
- utrudnianiem przeciwnikowi wykorzystania lotnictwa;
- bezpośrednim wsparciem bojowym walki okrążonych wojsk operacyjnych przez wspomaganie ich działań zmierzających do wyjścia

z okrążenia.

Po przejściu wojsk własnych do przeciwuderzenia i przeciwnatarcia działania nieregularne powinny mieć na celu ograniczenie możliwości obronnych nieprzyjaciela, a przez to przyspieszenie natarcia wojsk własnych. Do tego rodzaju zadań zaliczyć można zwalczanie nieprzyjacielskiego systemu komunikacji i w konsekwencji utrudnianie przerzutu odwodów oraz dezorganizację planowych odwrotów. Dużą rolę odgrywać będzie w tej sytuacji rozpoznanie. Zdobywane i przekazywane do wojsk regularnych informacje sprzyjać będą skutecznemu oddziaływaniu na całą głębokość ugrupowania przeciwnika.

Siły OT wykonujące zadania wynikające z pomocniczej roli w stosunku do nacierających wojsk regularnych, mogą ponadto wykonywać specyficzne zadania, do których należy:^{11/}

- opanowywanie, zabezpieczanie przed zniszczeniem i utrzymywanie do czasu podejścia oddziałów wojsk regularnych bądź lądowania desantów, ważnych obiektów i rejonów, np. mostów, przepraw, węzłów komunikacyjnych, ciałnin itp.;
- oznaczanie rejonów zrzutowisk lub lądowisk, dostarczanie przewodników desantującym oddziałom, oddziałom wydzielonym itp.;
- udział w naprowadzaniu samolotów i wskazywanie im celów.

Na najbardziej efektywne rezultaty walki prowadzonej na tyłach wojsk nieprzyjaciela można liczyć zazwyczaj wówczas, gdy rozsiane na dużych przestrzeniach drobne pododdziały i grupy podejmują liczne zaczepne akcje bojowe, które nieustannie nękają przeciwnika i utrzymują jego siły w stałym niepokoju.^{12/}

Pogarsza to morale wojsk, a tym samym wywiera odczuwalny negatywny wpływ na działania wojsk nieprzyjaciela. Skutki destrukcyjnego, psychologicznego wpływu działań nieregularnych na stan i morale wojsk przeciwnika często są większe niż efekty działań zbrojnych.

Zachodnioniemiecki badacz problemów działań partyzanckich tak określa ich rolę w czasie II wojny światowej na froncie

-----
11/ Por. Cz. Kurowski, B. Woźniński, "Działania partyzanckie", wyd. MON, Warszawa 1975, s. 25.

12/ D. Kubajewski, "Organizacja i prowadzenie działań nieregularnych przez pododdziały", Przegląd Obrony Terytorialnej 1873, nr 3, s. 22.

wschodnim:^{13/} "Zasadnicze znaczenie działalności partyzantów nie polegało na czysto materialnych sukcesach, jak np. na liczbie dywersji kolejowych, zabitych niemieckich żołnierzy, szkód wyrządzonych przez sabotaże. Oczywiście, te materialne wyniki działań partyzanckich postawiły niemieckie kierownictwo przed bardzo trudnym problemem, szczególnie w dziedzinie kwatermistrzowskiej. Były to jednak tylko wtórne, konkretne przejawy podstawowego zjawiska.

Tym podstawowym zjawiskiem był "człowiek - partyzant", ze swoimi witalnymi siłami /.../. Ten partyzant - mężczyzna, kobieta czy podrostek - który był zdolny do ponoszenia największych ofiar /.../ siał więcej grozy i strachu wokół siebie, aniżeli mogłyby to uczynić przyszłe nowe bronie. Ten człowiek - partyzant /.../ wywołał u niemieckiego żołnierza trwały obezwładniający szok /.../".

Można przyjąć, że działania nieregularne prowadzone w masowej skali mogą stwarzać w wojskach przeciwnika atmosferę niepewności i napięcia, przyczyniać się do podejmowania przez niego - na różnych szczeblach dowodzenia - decyzji pospiesznych, mało przemyślanych.

Psychologiczny aspekt działań nieregularnych wyrażający się w stanie ciągłego zagrożenia może spowodować u przeciwnika sytuacje, w których będzie on dążył do posiadania rozległego systemu zabezpieczenia, nieproporcjonalnie dużego w stosunku do realnego zagrożenia. Doświadczenia z II wojny światowej i konfliktów zbrojnych okresu powojennego dostarczają w tej mierze wielu przykładów. W lecie 1942 r. liczba wojsk niemieckich prowadzących działania wyłącznie przeciwko partyzantom radzieckim wynosiła 144 bataliony SS i 15 dywizji polowych. Na wiosnę 1943 r. Niemcy podjęli działania zaczepne przeciw partyzantom w rejonie Briańska oraz Mińska, do czego użyli 70 000 żołnierzy.^{14/}

W 1943 i 1944 roku hitlerowskie Niemcy zmuszone były do utrzymywania w celu prowadzenia walki z partyzantami następujących

-----
13/ H.v.Gottberg "Das Wesen des sowjetischen Partisanenkampfes", cytata za L.Herzog "Hitlerowskie koncepcje zwalczanie partyzantki na okupowanych ziemiach polskich", Myśl Wojskowa 1964 r., nr 10, s. 67.

14/ Por.C.H.A.East, "Działania partyzanckie", tłumaczenie i skrót w Przeglądzie Informacyjnym ASG, 1965, nr 5, s. 80.

sił: 15/

- w ZSRR /1943 r./^{16/} 25 dywizji Wehrmachtu, około 330 000 żołnierzy oddziałów SS, SD i policji oraz około 500 000 żołnierzy różnych oddziałów pomocniczych;
- w Polsce 370 batalionów Wehrmachtu /siedem dywizji/, 105 oddziałów SS i policji, 170 różnych innych jednostek Wehrmachtu i 40 jednostek z państw hitlerowskiej koalicji;
- w Jugosławii w 1943 r. zaangażowane były 24 dywizje niemieckie, 9 dywizji bułgarskich, 3 węgierskie;
- w Norwegii ponad 370 000 żołnierzy;
- w Danii około 180 000 żołnierzy;
- w Grecji 15-20 dywizji niemieckich /po kapitulacji Włoch/;
- we Francji około 500 000 żołnierzy;
- w Bułgarii 4 niemieckie i 7 bułgarskich dywizji oraz ponad 45 000 policjantów i żandarmów;
- w Czechosłowacji 200 000 żołnierzy, a po wybuchu powstania w Słowacji 8 dywizji Wehrmachtu, z których dwie musiano pospiesznie przerzucić z frontu.

O nieefektywnym wykorzystaniu wojsk operacyjnych w rejonach dużego zagrożenia działaniami nieregularnymi pisze również gen. Dęga^{17/}: "/.../ reżim sajsgoński dysponował potężną armią lądową i ogólny stosunek sił kształtował się dla niego korzystnie. W praktyce okazywało się jednak, że około połowy wojsk operacyjnych zostało rozproszonych dla ochrony dróg, mostów, baz wojskowych, sztabów, urzędów państwowych. W konsekwencji /.../ realny stosunek sił okazywał się niekorzystny. Sajsgoński sztab generalny nie dysponował praktycznie żadnymi odwodami strategicznymi."

15/ Za Cz. Kurowski, B. Woźniecki, "Działania partyzanckie", Wyd. MON, Warszawa 1975, s. 110-111.

16/ Nieco inaczej przedstawia zaangażowanie wojsk niemieckich P. K. Ronomarenko - szef Centralnego Sztabu Partyzanckiego w latach wojny. Pisze on m.in., że "zaborcy musieli ochraniać linie kolejowe, drogi, szlaki wodne, kolumny transportowe, a nawet poszczególne samochody, składy i bazy zaopatrzeniowe, sztaby, siedziby organów okupacyjnych, pokryć całe ogromne terytorium niezliczonymi punktami oporu i strażnikami. Faszystowski satrapa Haase w 1943 r. stwierdził: "Teraz więcej mamy wartowników niż żołnierzy", Niemcy zmuszeni byli utrzymywać w stałej gotowości do walki z partyzantami 12-15 dywizji polowych, nie mówiąc już o ogromnej ilości brygad ochrony, policji, żandarmerii, SS i innych brygad, pułków, batalionów i grup, które swoją ogólną liczebnością znacznie przewyższały te dywizje." /Por. Walka narodu radzieckiego na tyłach wroga, Przegląd Informacyjny ASG WP 1966, nr 2 s. 104-105/.

17/ Cz. Dęga, "W pokojowej misji", wyd. MON, Warszawa 1977, s. 452.

Skuteczność działań nieregularnych odczuła dotkliwie armia ZSRR, którą wojna w Afganistanie /1979-1989 r./ kosztowała 14 453 istnień ludzkich. W czasie tej wojny - o wyraźnie nieregularnym charakterze - zginęło 13 833 żołnierzy, 572 członków KGB i 28 członków jednostek MSW. Do niewoli dostało się 417 żołnierzy, spośród których 119 zwolniono. ^{18/}

Można stwierdzić, że głównym celem działań nieregularnych sił OT jest udzielanie maksymalnej pomocy walczącym na froncie własnym wojskom regularnym. Działania nieregularne w stosunku do bitew i operacji wojsk regularnych spełniają rolę drugorzędną i muszą być im podporządkowane; fakt ten rozstrzyga o taktycznych i operacyjnych celach działań nieregularnych.

Osiągnięciu celów działań nieregularnych służy realizacja zadań, jakie organy decyzyjne stawiają siłom je prowadzącym. Zadania te zależą od sytuacji polityczno-militarnej walczących sił, posiadanych sił i środków, obiektywnych warunków walki oraz rozwoju sytuacji wewnętrznej, a także - międzynarodowej. Siły OT działające na tyłach nieprzyjaciela będą wykonywały zadania wielostronne, obliczone na zadanie nieprzyjacielowi dotkliwych strat w ludziach i sprzęcie, angażowania jego sił do zadań drugorzędnych oraz podtrzymywanie woli oporu własnej ludności.

Ze względu na ograniczone możliwości i przeciwdziałanie nieprzyjaciela siły OT prowadzące działania nieregularne nie mogą wykonywać jednocześnie wszystkich zadań. Konieczne jest skupianie wysiłku na tych obiektach nieprzyjaciela, których zniszczenie lub obezwładnienie zapewnia uzyskanie największych korzyści. ^{19/}

18/ Inne dane podaje prof.dr hab. E.Pawłowski tj. straty bezpowrotne - 14 751, sanitarne - 469 685 żołnierzy /Polska Zbrojna nr 88 /646/, 7-9 maja 1933 r./

Za "Polska Zbrojna" nr 9/567/ 1993 rok. Dane o stratach armii ZSRR.

19/ Por. Cz.Kurowski, op.cit. s. 21.

V. PODSTAWOWE ZASADY DZIAŁAŃ NIEREGULARNYCH

Działania nieregularne będące specyficzną formą walki, odznaczają się oryginalnymi cechami różniącymi je od działań prowadzonych przez jednostki wojsk regularnych. Działania te, będące w istocie działaniami zbrojnymi korzystają z ogólnych zasad sztuki wojennej, takich jak: celowość działania; ekonomia sił; zaskoczenie; inicjatywa /aktywność/; manewr; współdziałanie i utrzymanie zdolności bojowej, dostosowując je do konkretnych warunków ich prowadzenia. W literaturze przedmiotu spotkać można różnorodne podejścia do zasad działań nieregularnych, różniące się zarówno ich liczbą jak i treścią. Wielu autorów - zwłaszcza specjalistów z dziedziny działań partyzanckich - zalicza do zasad i takie, które nie mieszczą się w kategorii tego pojęcia. Są one jednak czynnikami charakterystycznymi, odgrywającymi istotną rolę w działaniach nieregularnych i decydującymi o ich skuteczności w pełni zasługującymi na uwagę.

Do najczęściej wymienianych zasad działań nieregularnych, w tym partyzanckich i specjalnych, należą: ^{20/}

- inicjatywa;
- rozpraszenie sił i skupianie wysiłku;
- zaskoczenie;
- ruchliwość sił i elastyczność działania;
- staranne przygotowanie działań;
- unikanie wiązania się walką.

Inicjatywa w działaniach nieregularnych przejawia się głównie w nieustannej aktywności sił je prowadzących i obowiązuje zarówno całe oddziały jak i każdego żołnierza. Oddziały /grupy, patrole/ OT prowadzące działania nieregularne powinny dążyć do narzucania przeciwnikowi warunków walki, zmuszania go do podejmowania pośpiesznych i niekorzystnych decyzji, angażowania sił

20/ Por. D. Kubajewski /.../ op.cit., s.21-43; Cz. Kurowski /.../ op.cit., s.170-178; "Działania nieregularne", op.cit., s.46-56; "Działania specjalne", wyd. MON Warszawa 1985, s.35-49, "Wojna partyzancka i działania wojsk specjalnego przeznaczenia. Regulamin polowy sił zbrojnych St.Zjednoczonych FM-31-21", tłumaczenie i wyd. Sztab Gen. WP, Warszawa 1969.

do działań drugorzędnych. Oddziały te, nie związane obowiązkiem utrzymywania określonych terenów, dysponujące swobodą poruszania się mają możliwość narzucania przeciwnikowi walki w miejscu i w czasie przez siebie wybranym. Nie wdając się w większe bitwy atakują przeciwnika wszędzie tam, gdzie nie jest on dostatecznie silny, wykorzystując wszystkie nadarzające się ku temu okazje.

Poszczególne akcje sił OT - jak już wcześniej podkreślano - powinny być prowadzone równocześnie na dużych obszarach, stwarzając stan stałego zagrożenia na całym terytorium opanowanym przez przeciwnika. Zmusi go to zapewne do angażowania znacznych sił do ochrony obiektów co wiąże się z uszczupleniem części jego ewentualnych odwodów przeciwdywersyjnych /przeciwpartyzanckich/ przeznaczonych do aktywnego zwalczania sił nieregularnych. Stworzenie zatem stanu zagrożenia na zapleczu przeciwnika daje siłom OT obiektywne możliwości zachowania inicjatywy w wyborze obiektów ataków, miejscu, czasie i sposobie ich wykonania.

Inicjatywa w działaniach nieregularnych powinna przejawiać się również w szybkim wykorzystywaniu nadarzających się okazji do podjęcia i rozwinięcia, a także w niesprzyjających warunkach przerwania działań szturmowych, dywersyjnych i sabotażowych. Często tego typu działania oraz inne zadania wynikające z korzystnego splotu okoliczności /tzw. okazji/ będą podejmowane bez oczekiwania na rozkazy, które w warunkach działania na tyłach przeciwnika mogą nadejść z opóźnieniem.

Przejętą i utrzymaną inicjatywę siły OT działające na tyłach przeciwnika są w stanie utrzymać nie tylko ze względu na przewagę jaką daje im powiązanie sił okupacyjnych z określonym obszarem, lecz również dzięki dużym możliwościom uzyskiwania informacji o przeciwniku i lepszej znajomości terenu. Można stwierdzić, że pod względem uzyskiwania informacji o położeniu i ruchach przeciwnika oraz znajomości terenu, wywodzące się z miejscowej ludności siły OT są szczególnie uprzywilejowane.

Rozpraszenie sił i skupianie wysiłku to sprawdzona w czasie walk partyzanckich zasada, która powinna znaleźć zastosowanie w ewentualnych działaniach nieregularnych sił OT. Stosowanie jej utrudnia przeciwnikowi wykrycie i niszczenie sił działa-

jących na jego tyłach, ułatwia im bytowanie, upraszcza zaopatrzenie i minimalizuje straty. Na walory tej zasady zwracali uwagę polscy teoretycy partyzantki i wojny ludowej w XIX w. Karol Bogumir Stolzman w 1843 roku pisał m.in. "/.../ partyzant powinien być wszędzie i nigdzie, tak aby go się nieprzyjacieli na wszystkich obawiał punktach, a na żadnym nie znalazł".^{21/} W trzydzieści lat później Henryk Kamieński pisał: "Cała teoria wojny ludowej wkoło tych dwóch prawideł się toczy, które dadzą się także w ten sposób wypowiedzieć: umieć się bez niemożliwego /tutaj chwilowo niemożliwego/ środkowania obejść - umieć się zaś na możebne zdobyć", i dalej "wojna ludowa poczyną się koniecznie od najzupełniejszego rozśrodkowania, od samych pomniejszych utarczek przez miejscowe powstania wydanych. A dąży do ześrodkowania".^{22/}

Warunki współczesnego pola walki narzucają konieczność nieco innego spojrzenia na rozpraszanie sił i skupianie wysiłku. W obecnych warunkach i najbliższej przyszłości rozpraszanie sił polega na tworzeniu dużej liczby niewielkich grup przeznaczonych do działań nieregularnych i rozmieszczanie ich na rozległych terenach. Stopień rozproszenia sił OT prowadzących działania nieregularne będzie zależał od wielu czynników. Należą do nich m.in. warunki terenowe, rozwój sytuacji na froncie, skala przeciwdziałania przeciwnika, stan zorganizowania sił OT prowadzących działania nieregularne oraz działających we wspólnych obszarach sił specjalnych i partyzanckich. Unikać należy nadmiernej koncentracji rozmaitych sił, w tym zwłaszcza zwartych oddziałów prowadzących aktywne działania w jednym niewielkim rejonie.

Działające w sposób maksymalnie rozśrodkowane siły OT muszą być gotowe do skupienia wysiłku na wykonywanie konkretnych zadań. Skupienie wysiłku należy rozumieć jako działanie w określonym miejscu i czasie większej liczby sił, jak też działanie w określonym czasie i celu na dużych przestrzeniach. Pierwszy aspekt - skupienie większych sił do wykonania określonego zadania - związany jest np. : z koniecznością uchwycenia obiektów

-----
21/ K. B. Stolzman, "Partyzantka czyli wojna dla ludów powstających najwłaściwsza", wyd. Prasa Wojskowa, Warszawa 1949, s. 11.

22/ H. Kamieński, "Wojna ludowa", wyd. jw. s. 91.

i ich utrzymania do czasu podejścia sił regularnych. Tego typu działania nie mogą być zbyt często stosowane, stawiają bowiem siły OT w bardzo niekorzystnym położeniu w stosunku do regularnych sił przeciwnika.

Drugi aspekt - skupienie wysiłku w określonym czasie i celu - to np. izolacja rejonu działań własnego desantu powietrznego, paraliżowanie transportu przeciwnika poprzez uderzanie na linie komunikacyjne, rurociągi itp. Jego treść sprowadza się do planowania i prowadzenia działań rozproszonych na rozległych przestrzeniach, aby w określonym miejscu i czasie /na określonych obiektach i kierunkach/ zapewnić możliwie jak najskuteczniejsze paraliżowanie poczynąń nieprzyjaciela.^{23/} Przykładem takiego działania może być akcja kolejowa pod kryptonimem "Wieniec" przeprowadzona w nocy na 8 października 1942 r. Siedem patroli AK pod ogólnym dowództwem kpt. Z. Lewandowskiego ps. "Szyba" wysadziło tory kolejowe w różnych punktach wokół Warszawy. Akcja, całkowicie udana spowodowała unieruchomienie na kilka godzin warszawskiego węzła kolejowego.

Zaskoczenie jest podstawowym warunkiem prowadzenia nie tylko w działaniach nieregularnych. Jednak w odróżnieniu od działań regularnych - osiągnięcie powodzenia w tych działaniach bez zaskoczenia jest nie możliwe. Zależy ono od dwóch czynników:

- najbardziej nieoczekiwanego wyboru miejsca i momentu akcji;
- zaskakującego dla przeciwnika wyboru sposobów i środków działania.

Zastosowanie obu wymienionych czynników wiąże się po prostu z unikaniem szablonów, powielaniem akcji przeprowadzonych w przeszłości. W przyszłych działaniach nieregularnych należy przyjąć za pewnik dobre przygotowanie przeciwnika do działań przeciwpartyzanckich i antyterrorystycznych. Każde państwo dysponuje odpowiednimi siłami przygotowanymi do zwalczania partyzantów; ograniczania możliwości stosowania dywersji, sabotażu itp. Pomimo tego ciągle obserwuje się zaskakiwanie sił porządku publicznego akcjami terrorystycznymi. Istnieją bardzo duże możliwości stosowania podstępów czy fortelu, konstruowane są nowe środki dywersyjne, których zastosowanie zaskakuje zwykle załogi i strażę ochronne.

-----
^{23/} Pbr. D. Kubajewski /.../ - op.cit., s. 31.

Należy stale pamiętać, że zaskoczenie nie jest zjawiskiem trwałym i jego skutki szybko przemijają. Można powiedzieć, że "czas trwania zaskoczenia zwykle mierzony jest czasem paralizującego działania"^{24/} i jest tym krótszy im bardziej zaprawione w walkach i bardziej doświadczone są siły przeciwnika. Dlatego siły OT prowadzące działania nieregularne muszą konsekwentnie dążyć do błyskawicznego wykorzystania skutków zaskoczenia. Walka powinna być możliwie krótkotrwała i od chwili jej rozpoczęcia uniemożliwiająca wszelką reakcję nieprzyjaciela. Bardziej preferowany powinien być sabotaż i dywersja niż napad. Jeżeli jednak ta forma działań jest nieunikniona to należy brać pod uwagę, że przeciwnik organizując system ochrony obiektów będzie przede wszystkim uwzględniał konieczność szczególnego ubezpieczenia najbardziej dogodnych /dla sił nieregularnych/ podejść. Mniej natomiast uwagi może poświęcać tym sektorom i odcinkom, które uważa za bezpieczne.^{25/} Ustalając termin przeprowadzenia akcji należy uwzględnić w jakim okresie i w jakich porach doby czujność i gotowość bojowa sił ochrony będzie najmniejsza.

W przypadku stosowania coraz bardziej popularnych, również w siłach zbrojnych różnych państw, technicznych środków ochrony, często istnieją możliwości ich sztucznego "wzbudzania" i tym samym uodparnianie załóg ochronnych i ich opieszale reagowanie na sygnały alarmowe.

Ruchliwość sił prowadzących działania nieregularne polega na ich szybkim i - w miarę możliwości - skrytym przemieszczeniu do określonych miejsc, zgodnie z zamiarem przeprowadzenia akcji bojowej. Natomiast elastyczność działania to szybkie przechodzenie z jednych do innych form działań, a także na szybkiej zmianie obiektów /celów/ akcji.

Siły OT w działaniach nieregularnych, uzyskują ruchliwość i elastyczność dzięki doskonałej znajomości terenu, dyslokacji sił i środków przeciwnika oraz znajomości nakazów i zarządzeń jego władz administracyjnych. Ponadto ruchliwość sił OT wynika z ich struktur organizacyjnych preferujących niewielkie stany liczebne wyposażone w lekkie, przenośne uzbrojenie. Ważnymi

-----
24/ K. Nóżko, "Walka o przewagę", wyd. MON, Warszawa 1985, s. 132.

25/ Por. "Działania nieregularne", op.cit., s. 49.

czynnikami zapewniającymi ruchliwość i elastyczność działania jest pomoc miejscowej ludności w zapewnieniu swobody manewru i dostarczaniu zaopatrzenia siłom OT. Może to być np. zapewnienie środków transportu, przygotowanie ukryć i pomocy medycznej rannym uczestnikom akcji.

W literaturze przedmiotu spotkać można bardzo często tezę, że ruchliwości sił w działaniach nieregularnych sprzyjają trudne warunki terenowe i atmosferyczne, utrudniające przeciwnikowi korzystanie ze środków transportów a preferujące poruszających się pieszo po bezdrożach partyzantów. Teza ta staje się coraz bardziej wątpliwa w warunkach na ogół dobrze rozwiniętej sieci dróg i doskonałego sprzętu technicznego umożliwiającego przeciwnikowi poruszanie się i obserwację terenu w każdych warunkach. Rozwiązań należy raczej poszukiwać w wyposażeniu sił OT w środki transportu stosowane w codziennym ruchu ulicznym, pracach rolnych itp. Można również stwarzać pozorne wrażenie ruchliwości sił OT na tyłach przeciwnika przez odpowiednio zaplanowane w czasie akcji dywersyjne prowadzone w podobny sposób przez różne grupy.

Elastyczność działania to również elastyczność dowodzenia polegająca na planowaniu różnych wariantów przeprowadzenia akcji i opracowywaniu planów alternatywnych. Elastyczność działania wiąże się także z umiejętnością wykorzystywania "okazji", szybkiego rezygnowania z wybranego obiektu i przenoszenia działań w inne bardziej dogodne miejsce i na inny obiekt. Wiąże się to z unicjatywą dowódców. Nie mogą oni oczekiwać na rozkazy i ograniczać się do ich ścisłej realizacji. Rozumiejąc cel nadrzędny powinni kierować działaniami stosownie do zaistniałej sytuacji. Musi ich cechować duża samodzielność i pomysłowość

Uzyskaniu niezbędnej ruchliwości i elastyczności w prowadzeniu działań nieregularnych powinny być podporządkowane - o czym wspomniano wcześniej - struktura organizacyjna sił OT przewidywanych do wykorzystania na tyłach przeciwnika i ich wyposażenie oraz rozmieszczenie. Gęstość¹ rozmieszczenie ułatwiający szybkie i nie wzbudzające podejrzeń poruszanie się w terenie to element różniący działania sił OT od sił specjalnych przygotowujących oddalone od ewentualnych obiektów bazy.

Staranne przygotowanie działań, obok unikania wiązania się walką, to najczęściej wymieniana zasada działań nieregularnych. Pozwala ona na skuteczne przeciwstawienie się militarnej przewadze przeciwnika zarówno w całości działań nieregularnych jak i poszczególnych akcji. Sprawny, szybki i bezpieczny dla wykonawców przebieg działania powinien być zwykłą konsekwencją jego starannego przygotowania.

Cennych wskazówek w tym zakresie dostarcza podręcznik "Działania specjalne", w którym m.in. czytamy "Każde przedsięwzięcie grupy, zwłaszcza przeprowadzenie akcji bojowej, powinno być dogłębnie przeanalizowane /przemyślane/, skalkulowane oraz szczegółowo rozpracowane stosownie do czasu, miejsca i sposobu działania wykonawców; powinno być poprzedzone wnikliwą oceną sytuacji; nieprzyjaciela będącego obiektem akcji i znajdującego się w pobliżu obiektu, na trasach dojścia i odskoku /w tym także ludności; terenu /.../; sił własnych oraz posiadanych środków materiałowo-technicznych i uzbrojenia, a także pory doby i warunków meteorologicznych. W odniesieniu do działania dywersyjnego, obiekt akcji /.../ powinien być uprzednio dokładnie rozpoznany /.../".^{26/}

Przedstawione wskazówki dotyczą również działań sił OT. Należy jednak podkreślić, że znaczną częścią odpowiednich, często bardzo drobiazgowych danych wyjściowych siły te dysponują w sposób naturalny, wywodząc się z miejscowej ludności i - co można osiągnąć w czasie pokoju - ze wcześniejszego szkolenia. Jest to tym bardziej ważne, że o ile w warunkach okupacji kraju i wojny partyzanckiej długotrwałe i skrupulatne przygotowania są wskazane, o tyle w działaniach nieregularnych nie zawsze mogą mieć miejsce.

Nie w każdej sytuacji siły OT prowadzące działania nieregularne będą dysponować czasem na przygotowanie akcji. Wiele z nich, korzystając z "okazji" trzeba będzie przeprowadzić natychmiast lub po bardzo krótkim przygotowaniu. Można do nich zaliczyć uderzenia na cele, które w krótkim czasie mogą być przesunięte na inne miejsce, obiekty słabo chronione oraz wszelkie cele ruchome, zmieniające w danym momencie swoje po-

-----
26/ "Działania specjalne", op.cit., s. 43.

łożenie, np.: sztaby w ruchu, kolumny zaopatrzeniowe, pojedyncze pojazdy itp. Natychmiastowe wykonywanie akcji na tego rodzaju obiekty należy uważać za celowe i uzasadnione. Jeśli jednak po rozpoczęciu akcji okaże się, że ochrona obiektu jest zbyt silna i kontynuowanie działania jest ryzykowne, należy je przerwać i wycofać się.

Unikanie wiązania się walką jest elementarną zasadą w działaniach nieregularnych. Optymalnymi byłyby takie akcje, w których zadania wykonywanoby bez bezpośredniej styczności z przeciwnikiem. Chodzi głównie o dywersję, sabotaż, wywiad /rozpoznanie/, działania psychologiczne itp. Częściej jednak należy się liczyć z koniecznością podejmowania walki. Takie sytuacje będą nieuniknione w przypadku np. uwalniania jeńców czy więźniów, atakowania obiektów chronionych /składów, magazynów/ lub uchwycenia i utrzymywania do czasu podejścia wojsk regularnych określonych rubieży. Często również mogą zdarzać się sytuacje wymuszonego przyjmowania walki, np. podczas wychodzenia grup /patroli/ z okrążenia. We wszystkich wypadkach, w których podjęcie walki jest nieuniknione, starcie nie może trwać zbyt długo. W takich sytuacjach pododdziały /grupy, patrole/ OT prowadzące działania nieregularne powinny zawsze dążyć do wyjścia z walki lub - w razie trudności - kontynuować ją tylko do czasu zaistnienia ku temu sprzyjających okoliczności.

Unikanie wiązania się walką stawia przed siłami OT szczególnie duże wymagania w zakresie prowadzenia ciągłego i aktywnego rozpoznania oraz umiejętności szybkiego rozstrzygnięcia bojów. Rozpoznanie powinno zapewnić wyczerpujące dane o rozmieszczeniu sił przeciwnika oraz możliwych wariantach ich użycia w obszarach działania sił OT, zwłaszcza w miejscach prowadzenia akcji. Umiejętność szybkiego rozstrzygnięcia bojów polega na wykonaniu akcji w czasie nie pozwalającym na interwencję odwodów przeciwdywersyjnych przeciwnika.

Główną cechą działań nieregularnych w warunkach naszego kraju powinno być unikanie rozstrzygających bitew staczanych przez duże i liczne zgrupowania sił OT, partyzanckich i innych formacji uzbrojonych z regularnymi wojskami przeciwnika. Wynik takiej walki ze względu na przewagę ilościową i jakościową wojsk przeciwnika byłby z góry przesądzony. Straty poniesione przez siły własne miałyby skutki materialne i psychologiczne.

Materialne - bo przez zniszczenie w walce dużych zgrupowań działających na jego tyłach przeciwnik uzyskuje swobodę działań, moralne - pogłębia uczucie klęski /poniesionej wcześniej w działaniach regularnych/, podważa sens stawiania dalszego oporu.

Przestrzeganie, przedstawionych pokrótce zasad, powinno zapewnić żywotność siłom działającym na tyłach przeciwnika oraz możliwość prowadzenia skutecznych akcji w warunkach jego militarnej przewagi.

Żadna z tych zasad nie występuje samodzielnie, są one ze sobą ściśle związane i wzajemnie uwarunkowane. Tylko łączne ich przestrzeganie określa właściwości działań nieregularnych.^{27/}

VI. PROWADZENIE DZIAŁAŃ NIEREGULARNYCH PRZEZ SIŁY OBRONY TERYTORIALNEJ

Walka prowadzona na tyłach przeciwnika charakteryzuje się pewnymi właściwościami i specyficznymi formami, których poznanie jest nieodzownym warunkiem skuteczności. Przede wszystkim należy pamiętać, że skutki działań nieregularnych są wprost proporcjonalne do wielkości obszaru nimi objętego i częstotliwości podejmowanych w ich ramach akcji oraz, że osiągnięcie założonych celów działań możliwe jest tylko wówczas, gdy mają one charakter zaczepny. Szerzej pisanie na ten temat w części dotyczącej zasad działań nieregularnych.

Zaczepny charakter działań nieregularnych nie wyklucza ewentualności podejmowania przez poszczególne grupy /patrole/ bądź większe oddziały /zgrupowania/ działań o charakterze obronnym. Będą to jednak najczęściej - jak już podkreślano - działania przejściowe, mające na celu raczej zyskanie na czasie niż uporczywe walki o utrzymanie określonych pozycji. Historia działań nieregularnych, głównie partyzanckich i specjalnych,

-----
^{27/} Cz. Kurowski, op.cit., s. 170.

dostarcza stosunkowo niewiele przykładów walk obronnych, najczęściej wymuszonych /np. bitwy partyzanckie w lasach lipskich i janowskich/ przez przeciwnika. W działaniach nieregularnych sił OT obrona powinna być stosowana celowo i świadomie jako najodpowiedniejsza w danej sytuacji, nigdy zaś jako narzucona przez przeciwnika.

Działania nieregularne odnoszą się przede wszystkim do małych oddziałów, grup /patroli/, co powoduje, że ich rozmiary, rozmach oraz korzyści jakie przynoszą mają zakres i znaczenie taktyczne. Stąd też taktyka powinna być podstawową umiejętnością sił obrony terytorialnej prowadzących działania nieregularne, a nie np. sztuka operacyjna. Niemniej jednak siły OT poprzez działania nieregularne będą brały udział w wypełnianiu zamiarów operacyjnych, a nawet strategicznych stosując w walce specyficzną taktykę. Przestrzeganie pewnych zasad i przyjmowanie przez wszystkie oddziały OT walczące na tyłach przeciwnika właściwych taktyce partyzanckiej oraz działaniom specjalnym specyficznych sposobów działania przyniesie w sumie sukcesy operacyjne i przyczyni się do osiągnięcia celów strategicznych.

Działania nieregularne mogą - ze względu na swoją autonomiczność - wykazywać liczne cechy operacji. Atakujący oddział sił prowadzących działania nieregularne ma zwykle odsłonięte skrzydła, rozległą strefę działania. Również dowodzenie przybiera formy dowodzenia operacyjnego, ponieważ oddział /grupa, patrol/ utrzymuje najczęściej rozkaz dotyczący akcji, natomiast dowódca wybiera obiekt ataku, czas rozpoczęcia akcji, kierunek uderzenia, rodzaj manewru itd. ^{28/}

W prowadzeniu działań nieregularnych nie może być utartych schematów, wręcz konieczne jest unikanie szablonu. Powinny one być bardzo elastyczne, pozostawiające wiele możliwości przejawiania inicjatywy, swobodnego doboru, odpowiednich do sytuacji, form działań. Bogactwo form i sposobów walki stanowiących istotę działań nieregularnych pozwala na odmienne atakowanie takich samych lub podobnych obiektów.

-----
^{28/} Por. P. Klent, "Taktyka działań partyzantki jugosłowiańskiej", wyd. MON, Warszawa 1973 r., s. 119.

Do podstawowych form działań nieregularnych można zaliczyć /załącznik 9/:^{29/}

- działania dywersyjne;
- działania sabotażowe;
- działania szturmowe;
- działania obronne;
- działania rozpoznawcze.

W literaturze spotkać się można z zaliczaniem do form działań nieregularnych także działań prowadzonych w celu samoobrony oraz psychologiczno-terrorystycznych.^{30/} Klasyfikacja taka jest słuszna w przypadku prowadzenia działań nieregularnych na terytorium przeciwnika. Natomiast na własnym terytorium raczej bardziej celowe jest mówienie o działaniach obronnych oraz psychologicznych efektach innych form walki. Można również spotkać się z podziałem działań nieregularnych na zaczepne i obronne, dywersyjne, sabotażowe i rozpoznawcze. Tak więc przedstawione formy działań są jedną z możliwych do przyjęcia klasyfikacji.

Dywersja określana jest jako "działania prowadzone na zapleczu i tyłach wojsk nieprzyjaciela w celu utrudnienia mu prowadzenia akcji na froncie i obniżenie wartości bojowej jego wojsk" lub "dezorganizacja sił nieprzyjaciela polegająca na niszczeniu lub uszkodzeniu jego urządzeń obronnych, produkcyjnych, komunikacyjnych itp."^{31/} Można więc stwierdzić, że działania dywersyjne sił OT będą polegały na uszkodzeniu, niszczeniu bądź dezorganizacji funkcjonowania ważnych obiektów i urządzeń obronnych przeciwnika wszelkimi dostępnymi środkami, zazwyczaj będą to materiały wybuchowe. Działania te powinny być skierowane na najważniejsze, najbardziej wrażliwe i newralgiczne a zarazem najtrudniejsze do naprawy urządzenia /elementy/ obiektów.

29/ Pbr. D. Kubajewski, Z. Wrześniak, "Formy działań partyzanckich, a szkolenie komandoskie", Przegląd OTK, 1973 r. nr 4, s. 39.

30/ Pbr. "Działania nieregularne", op.cit., s. 55.

31/ "Słownik języka polskiego", wyd. PWN, Warszawa 1978 r., t. I, s.493 oraz "Słownik wyrazów obcych", wyd. PWN, Warszawa 1972 r., s.169.

Działania dywersyjne zawsze powinny być celowe, zgodne z planem operacji. Założony efekt: zniszczenie, obezwładnienie, czy dezorganizacja pracy obiektu, zwłaszcza o znaczeniu operacyjnym powinien być adekwatny do celu operacji /bitwy/ i wpływać na jak najlepsze i najszybsze jego osiągnięcie.

Spośród możliwej liczby obiektów do dywersyjnego oddziaływania należy wybierać przede wszystkim te, których zniszczenie /obezwładnienie itp./ przy użyciu innych sił i środków jest trudne, nieekonomiczne lub w ogóle niemożliwe. Ponadto dywersja powinna być dokonywana na tych obiektach, których zniszczenie lub uszkodzenie przyniesie przeciwnikowi największe szkody bezpośrednie i pośrednie. Charakterystycznym przykładem dywersji dokonanej z uwzględnieniem przedstawionych warunków jest wysadzenie w powietrze, w nocy z 28/29 lutego 1943 roku, instalacji w zakładach chemicznych "Nbrsk Hydro" produkujących "ciężką wodę". W wyniku dywersji produkcja została przerwana na pięć miesięcy. Próba zniszczenia instalacji za pomocą nalotu lotniczego /158 samolotów zbombardowało fabrykę 16 listopada 1943 r./ nie powiodła się, w związku z czym przygotowano kolejną akcję. W dniu 20 lutego grupa dywersyjna zatopiła na jeziorze Tinnjörn prom kolejowy z 600 kg "ciężkiej wody".

Szczególnie wielu przykładów dywersji dostarcza działalność polskiej organizacji "Wachlarz", "przed którą stawiano ważne - tak dla polskich, jak i dla innych planów wojennych - zadania strategiczne." ^{32/}

Dodatnią cechą działań dywersyjnych jest możliwość prowadzenia ich małymi grupami /patrolami/ a nawet przez pojedynczych żołnierzy używających nieskomplikowanych narzędzi i niewielkich środków niszczenia. Przykładem skuteczności działania pojedynczego dywersanta jest Jerzy Szajnowicz Iwanow^{33/}, który m.in. zatopił bombami magnetycznymi okręt podwodny U-133, niszczyciel "Hermes" i transportowiec "san Isidore".

32/ C.Chlebowski, "Wachlarz. Monografia wydzielonej organizacji dywersyjnej Armii Krajowej, wrzesień 1941-marzec 1943", wyd. Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 1985, s. 7.

33/ Pbr. "Mała encyklopedia wojskowa", wyd. MON, Warszawa 1971, t.III, s.248 oraz S.Strumph Wojtkiewicz, "Agent Nr 1", wyd. Iskry, Warszawa 1966 r.

Możliwość osiągnięcia działaniami dywersyjnymi skutecznymi wyników oraz uzyskanie ich niewielkim nakładem sił i środków sprawia, że działania dywersyjne powinny być zasadniczą formą działań nieregularnych. Dodatkowym atutem przemawiającym za tą tezą jest możliwość prowadzenia działań dywersyjnych w sposób skryty, tzn. w taki by przeciwnik dowiedział się o przeprowadzonej akcji dopiero na podstawie jej skutków. Jest to realne poprzez zastosowanie odpowiednich środków wybuchowych oraz odpowiednich zapalników czasowych, chemicznych, zdalnie sterowanych.

Sabotaż, to "zamierzona dezorganizacja pracy przez uchylanie się od niej lub wadliwe jej wykonywanie, przez uszkodzanie lub niszczenie środków produkcji; ukryte, zamaskowane działania mające na celu przeszkodzenie w realizacji jakiegoś planu, podjęte przez osoby uczestniczące w tej realizacji." ^{34/}

Zgodnie z definicją działania sabotażowe nie wymagają wykorzystania broni palnej ani też materiałów wybuchowych. Skutki tych działań są tym większe im więcej ludzi jest zaangażowanych do jej prowadzenia. Dlatego też działania sabotażowe są podstawową formą działalności niepartyzanckich organizacji podziemnych i części ludności niezorganizowanej, ale wrogiej przeciwnikowi. Nie mogą więc one odgrywać zasadniczej roli w działalności sił OT, będących formacją zbrojną. Spośród sił obrony terytorialnej do prowadzenia działań sabotażowych mogą być wykorzystywane tylko stany osobowe oddziałów garnizonowych. Dotyczy to zwłaszcza osób mających dostęp do różnych urządzeń, obiektów itp., a więc tych członków OT, którzy żyją na legalnej stopie i mają stałe miejsca pracy. Istotną rolę w działaniach sabotażowych mogą, i powinny odgrywać organa dowodzenia OT zwłaszcza w zakresie koordynacji wysiłku na określonych obiektach.

Prowadzenie działań sabotażowych wymaga podejmowania wielu drobnych akcji, takich jak: wykonywanie uszkodzeń mechanicznych, powodowanie przerw w dostawie energii elektrycznej, prowadzenie przerw w ruchu np. kolejowym, niszczenie dokumentów itp. W obecnych warunkach dużą rolę może odgrywać sabotaż w systemach informatycznych przeciwnika dezorganizujący bardzo skutecznie dowodzenie i zaopatrzenie jego wojsk.

-----
^{34/} "Słownik wyrazów ...", op.cit., s. 661; "Słownik języka ...", op.cit. t. III, s. 167.

Wielu przykładów sabotażu dostarcza działalność polskiego ruchu oporu w czasie drugiej wojny światowej. W latach 1941-1942 sabotaż kolejowy prowadzony zwłaszcza przez Związek Odwetu dominował w walce z transportem niemieckim. Patrole sabotażowe ZO, zorganizowane głównie z kolejarzy, uszkadzały lokomotywy, wagony, urządzenia kolejowe na stacjach i na szlaku oraz park kolejowy w warsztatach i parowozowniach w Warszawie, Krakowie, Lublinie, Skarżysku i innych miastach. Efekty ich działalności w okresie 1 lipca - 1 grudnia 1941 r. były następujące: "uszkodzono, względnie skażono smary w 1199 parowozach /.../, przetrzymuje się uszkodzone parowozy w remoncie. Ogółem w warsztatach kolejowych wykonano około 6 tys. sabotaży /.../. Przerwy w ruchu na skutek wykolejenia i podpaleń sięgają 6416 godzin".^{35/}

Podstawową zaletą działalności sabotażowej jest możliwość prowadzenia jej w sposób jeszcze bardziej skryty niż dywersje. Niestety na zorganizowanie działalności sabotażowej i nadanie jej dużego rozmachu odczuwalnego dla przeciwnika potrzeba dużo czasu. Działalność ta będzie charakterystyczna bardziej dla ruchu oporu rodzącego się w warunkach okupacji niż dla działalności wojsk OT pozostających na tyłach przeciwnika i podejmujących walkę w jego ugrupowaniu.

Działania szturmowe polegają na otwartym, a przy tym gwałtownym i zaskakującym atakowaniu obiektów i urządzeń oraz sił żywych.^{36/} Celem działań szturmowych może być dokonanie niszczeń w czasowo opanowanym obiekcie, zadanie strat sile żywej przeciwnika, uwolnienie jeńców bądź więźniów, pochwylenie i uprowadzenie, a także likwidacja oficerów, funkcjonariuszy i współpracowników przeciwnika, zdobycie uzbrojenia i innych środków walki, dokumentów, pieniędzy itp.

W niektórych przypadkach celem działań szturmowych sił OT może być opanowanie i utrzymanie, a także zabezpieczenie przed zniszczeniem, obiektów o szczególnym znaczeniu dla wojsk własnych. Chodzi głównie o lotniska, lądowiska i zrzutowiska oraz

-----
^{35/} Za: "Polski ruch oporu 1939-1945", wyd. MON, Warszawa 1988, s. 501.

^{36/} Por. "Działania nieregularne", op.cit. s.57; D. Kubajewski, Z. Wrześniak, op.cit. s.43. Niekiedy tego typu działania określa się mianem "napad" - Cz. Kurowski, op.cit. s. 187.

inne obiekty komunikacyjne /np. mosty/ w rejonie przewidywanego działania własnych desantów bądź na kierunkach działań oddziałów wydzielonych.

Działania szturmowe powinny stanowić - obok dywersyjnych - zasadniczą formę działań nieregularnych sił obrony terytorialnej. Podejmowane one będą wówczas gdy nie będzie czasu lub możliwości na organizowanie działań dywersyjnych, gdy zastosowanie siły i otwartego działania jest konieczne, a niekiedy również wówczas gdy nadarza się okazja.

Podstawowymi sposobami działań szturmowych są napady i zasadzki. Napad może być uderzeniem sił OT na stacjonarne pododdziały przeciwnika /np. rozwinięte stanowisko dowodzenia/ lub stałe, chronione i bronione, urządzenia. Napad może być także rażeniem ogniowym, zwłaszcza gdy przeciwnik posiada zdecydowaną przewagę i znajduje się w silnie umocnionych bazach lub obozach. Rażenie ogniowe często było stosowane przez partyzantów w Wietnamie i Afganistanie. W Wietnamie kilkakrotnie była ostrzeliwana jedna z największych baz lotnictwa amerykańskiego - Bien Hoa, a w Afganistanie - stolica państwa Kabul. Istotnym walorem tego sposobu jest możliwość uniknięcia strat własnych oraz swobodny wybór pory wykonania napadu - praktycznie w ciągu całej doby.

Uderzenia jako sposób napadu mają możliwość wykonywać siły o różnej liczebności. Mogą to być małe grupy /patrole/, jak i większe liczebnie jednostki. W tym ostatnim przypadku musi nastąpić niekorzystna ze względów bezpieczeństwa - koncentracja sił i środków. Podkreślając walory wykonywania uderzenia mniejszymi liczebnie grupami nie można pominąć ewentualności angażowania większych sił, opartych na jednostkach garnizonowych. Stan liczebny sił wykonujących uderzenie zależy od zadania, charakteru atakowanego obiektu i możliwości przeciwdziałania przeciwnika. Niezależnie od liczebności zaangażowanych do uderzenia - jako sposobu napadu - sił OT - wydziela się w ich składzie następujące elementy ugrupowania:

- grupę lub grupy uderzeniowe /atakujące/;
- grupę lub grupy ubezpieczające /osłonowe, mylące itp./;
- ewentualnie grupę torującą, gdy zajdzie konieczność pokonywania zapór.

W opracowaniach dotyczących tego sposobu napadu preferuje się najczęściej działania piesze.^{37/} Obecnie, w dobie powszechności środków transportu, należy uwzględniać możliwość wykonania uderzenia z podjazdu i sposobem "kombinowanym", w którym np. grupy torujące i ubezpieczające wykonują swoje zadania pieszo a grupa uderzeniowa bezpośrednio ze środka transportu.

Jest to metoda trudna, gwarantuje jednak duże zaskoczenie przeciwnika i umożliwia szybki odjazd z miejsca akcji.

Specyficznym - trudnym w organizacji i przeprowadzeniu sposobem działań szturmowych są zasadzki.

Organizuje się je jako:

- zasadzki samodzielne, wystawiane na ustalonej /prawdopodobnej/ trasie przejazdu /przemarszu/ przeciwnika lub w rejonie obiektu, do którego ma on przybyć;
- sieć zasadzek wystawianych w przypadku istnienia kilku prawdopodobnych kierunków przemieszczania się przeciwnika lub kilku obiektów, stanowiących przedmiot jego zainteresowania;
- element ubezpieczeń wystawianych na trasach odwodów przeciwdywersyjnych podczas wykonywania uderzeń.

Wykonanie zasadzki wymaga starannego wyboru miejsca oraz skrytego i zawczasu przygotowanego rozmieszczenia sił na trasie lub w obiekcie, do którego przeciwnik ma przybyć. Miejsce wykonania zasadzki powinno być tak wybrane by zapewniało: ograniczenie swobody manewru sił i środków stanowiących cel zasadzki; osiągnięcie zaskoczenia i zadanie przeciwnikowi jak największych strat; ukrycie sił, dobre warunki obserwacji i ostrzału; możliwości szybkiego i bezpiecznego wycofania /odwrotu/. Wymagania te mogą być spełnione w terenach lesistych i górskich, jak i w warunkach miast.

Liczebność zasadzki zależy od celu jej organizowania, zadania, charakteru przeciwnika będącego jej obiektem. W przypadku zasadzek samodzielnych i stanowiących element ubezpieczeń będzie to najczęściej grupa /patrol/, rzadziej większy pododdział

37/ M.in. "Działania nieregularne", op.cit., s. 60.

garnizonowy. W przypadku sieci zasadzek - kilka grup /patroli/ a nawet pododdziałów garnizonowych. Z sił wydzielonych do przeprowadzenia zasadzki organizuje się zazwyczaj: ^{38/}

- grupę lub grupy uderzeniowe;
- grupę lub grupy ubezpieczające;
- odwód.

Liczba poszczególnych grup i ich skład oraz potrzeba posiadania odwodu zależą od konkretnego zadania, własnych możliwości i przewidywanego przeciwdziałania przeciwnika.

Grupa /grupy/ uderzeniowe atakuje ogniem lub ruchem i ogniem cel, który znajdzie się w zasadzce. Grupa /grupy/ ubezpieczająca izoluje miejsce zasadzki, wystawia posterunki ubezpieczające, ustawia zapory na drogach. Po wykonaniu akcji lub w wypadku jej przerwania - osłania odwrót. Odwody - przewidywane są do wykorzystania we wszystkich trudnych do przewidzenia okolicznościach, szczególnie w warunkach wielkomiejskich, gdzie trudniej wykluczyć niespodziewane pojawienie się przeciwnika.

Szczególą odmianę zasadzki mogą stanowić działania strzelców wyborowych. Obecne uzbrojenie pozwala im na zwalczanie ważnych celów /dowódców, funkcjonariuszy przeciwnika/ z dużych odległości. Efekty osiągnięte dzięki tej działalności mogą być porównywalne z działaniem patrolu /grupy/, a nie wymagają angażowania znacznych sił.

Przedstawione pokrótce sposoby działań szturmowych mogą być stosowane do wykonania różnorodnych zadań. Będą to zadania związane z: atakowaniem pododdziałów lub pojedynczych żołnierzy przeciwnika; niszczeniem systemu transportu, łączności i zaopatrywania wojsk; dezorganizacją gospodarki wojennej przeciwnika oraz zwalczaniem aparatu administracji okupacyjnej. W wielu przypadkach działania szturmowe mogą być stosowane również do wykonania zadań rozpoznawczych i psychologiczno-propagandowych.

Działania obronne prowadzone przez siły OT w ramach działań nieregularnych polegają na zorganizowanym, przejściowym, krótkotrwałym stawianiu zbrojnego oporu przeważającym siłom

przeciwnika w określonym miejscu i czasie. Celem tych działań jest przetrwanie krytycznego okresu, uniknięcie rozbicia i zachowanie zdolności bojowej do dalszych, bardziej efektywnych form działań. Do działań obronnych powinno się przechodzić tylko w przypadkach koniecznego podjęcia samoobrony oraz niekiedy w ramach realizacji zadań związanych z opanowaniem i utrzymaniem określonych rejonów lub obiektów.

W razie konieczności podjęcia działań obronnych w celu samoobrony - siły OT powinny prowadzić je jedynie do czasu wystąpienia warunków umożliwiających oderwanie się od przeciwnika lub wyjście z okrążenia. Najczęściej wiąże się to z koniecznością przetrwania do nocy bądź innych warunków ograniczonej widoczności /np. intensywne opadów itp./, pod osłoną których można zorganizować wyjście z walki, przerwanie pierścienia okrążenia, ewentualnie przeniknięcie przez ugrupowanie przeciwnika. Niekiedy działania obronne trzeba będzie prowadzić do czasu ewakuacji stanów osobowych, zasobów lub przyjęcia i odtransportowania zrzutów. Dotyczy to zwłaszcza sytuacji niespodziewanego pojawienia się przeciwnika w rejonie bazy lub zrzutowisk sił OT.

Działania obronne sił OT podejmowane w sposób celowy i zamierzony mogą mieć miejsce w okresie bezpośrednio poprzedzającym połączenie się z siłami desantu bądź nacierającymi wojskami własnymi. Obrona zamierzona sił OT może być podejmowana również dla utrzymania: przepraw; rubieży zamykających pierścieni okrążenia; obiektów wymagających zabezpieczenia przed zniszczeniem przez wycofujące się wojska przeciwnika itp. Jako przykład - dotyczący ostatniej sytuacji - może posłużyć zdobycie przez oddziały partyzanckie AK w dniu 2 lipca 1944 roku bazy w Eliźnie, położonej na pld.-wsch. od Mielca. Mieścił się tam doświadczalny zakład pocisków rakietowych V-2, przeniesiony jesienią 1943 r. ze zbombardowanego przez alianców Penemünde. Bazę zajęto aby zapobiec jej zniszczeniu przez hitlerowców. Następnie baza została przekazana wojskom radzieckim. 39/

W podanych i podobnych sytuacjach siły OT prowadzić będą nieregularne działania obronne z reguły przez stosowanie ogólnych

-----
39/ Za: "Antyfaszystowski ruch oporu w Polsce i Europie 1939-1945", wyd. TWO, Warszawa 1984, zeszyt 5/129/, s. 55.

zasad obrony manewrowej, a ponadto przez organizowanie napadów i innych aktywnych form działań na podejściach do utrzymywanego rejonu lub obiektu.

Liczebność sił OT zaangażowanych do prowadzenia działań obronnych zależy od konkretnej sytuacji, własnych możliwości i sił przeciwnika. W sytuacji działań wymuszonych z reguły będą to siły okrażone bądź ścigane przez przeciwnika. W działaniach zamierzonych - wszystkie możliwe do zaangażowania w określonym rejonie pododdziały garnizonowe i patrole /grupy/ bojowe.

Działania rozpoznawcze w działaniach nieregularnych mają na celu zbieranie informacji zarówno na potrzeby własne, /tj. sił działających na tyłach nieprzyjaciela/ jak i wojsk walczących na froncie. Dla sił OT prowadzących działania nieregularne informacje uzyskane poprzez rozpoznanie mają szczególne znaczenie nie tylko dla planowania i wykonywania różnego rodzaju akcji bojowych, lecz również dla zabezpieczenia się przed przeciwdziałającymi siłami przeciwnika. Działania rozpoznawcze prowadzone na korzyść wojsk walczących na froncie są istotnym uzupełnieniem oraz formą weryfikacji danych uzyskanych przez nie z innych źródeł rozpoznania.

W zależności od potrzeb i warunków, działania rozpoznawcze mogą być prowadzone całością sił lub wydzieloną ich częścią, przy czym niezależnie od specjalnie organizowanych akcji rozpoznawczych powinny one być prowadzone stale w każdej formie działań nieregularnych. Podstawowymi sposobami rozpoznania są: obserwacja /podśluch/, wywiad z ludnością cywilną, zdobywanie dokumentów, przesłuchiwanie jeńców /uprowadzonych funkcjonariuszy lub współpracowników przeciwnika/, działalność agenturalna /w późniejszym okresie/. Sposobem uzyskiwania informacji może być także "włamywanie się" w systemy informatyczne przeciwnika.

x

x

x

Wszelkie działania nieregularne powodują nie tylko efekty fizyczne w postaci strat zadawanych przeciwnikowi lecz również

wywołują poważne skutki psychologiczne. Umacniają bowiem w społeczeństwie pozycję sił je prowadzących i jednocześnie wywołują poczucie niepewności i zagrożenia wśród sił przeciwnika co w konsekwencji może przyczynić się do obniżenia jego zdolności bojowej.

Efekty psychologiczne, będące następstwem wszelkich działań nieregularnych, siły OT mogą pogłębiać przez: ^{40/}

- specjalnie podejmowane dla osiągnięcia skutków psychologicznych działania dywersyjne, sabotażowe i szturmowe;
- prowadzenie równoległe z walką działalności informacyjno-propagandowej.

W pierwszym przypadku będą to głównie akcje przyjmujące demonstracyjny charakter, np.: działania podejmowane w miejscu i w czasie organizowanych przez przeciwnika zgromadzeń, widowisk, uroczystości itp. Często będą one ukierunkowane na zastraszenie, dezorganizację i demoralizację wrogiego aparatu władzy i jego współpracowników rekrutujących się z miejscowej ludności.

Działalność informacyjno-propagandowa sił OT dotyczy zarówno przeciwnika jak i rodzimej ludności. Treści informacji powinny być dobierane bardzo starannie. Wiąże się to z potrzebą takiego wykorzystywania aktualnych i prawdziwych faktów, które umacniają w społeczeństwie wolę walki z przeciwnikiem, a jednocześnie wpływają niekorzystnie na morale jego wojsk. Należy jednak zaznaczyć, że taką działalność będzie bardziej charakterystyczna dla działań partyzanckich, będących elementem ruchu oporu niż dla działań nieregularnych prowadzonych bezpośrednio w ugrupowaniu przeciwnika i na jego bliskim zapleczu.

Z A K O Ń C Z E N I E

Rozwinięcie prac w zakresie studiów teoretycznych oraz podjęcie przedsięwzięć szkoleniowych, a także - w pewnym zakresie - organizacyjnych w dziedzinie działań nieregularnych jest jednym z podstawowych elementów przygotowania sił zbrojnych do obrony

-----
^{40/} D. Kibajewski, A. Pazdor, op.cit., s. 77.

RP. Jest to oczywiste dla wszystkich, którzy zdają sobie sprawę z konieczności wszechstronnych przygotowań obronnych uwzględniających wszystkie prawdopodobne i możliwe sytuacje, również takie w wyniku których część - a nawet całość obszaru kraju zostanie zajęta przez przeciwnika. Działania nieregularne mogą oczywiście rozwijać się na zajętych terenach w sposób żywiołowy, spontaniczny i oddolny, tak jak w II wojnie światowej rozwijały się działania partyzanckie w większości państw okupowanych. Jednak działania te będą o wiele skuteczniejsze jeżeli zostaną przygotowane pod względem organizacyjnym, szkoleniowym i - być może - materiałowym.

Niniejsze opracowanie jest próbą uogólnienia dotychczasowego dorobku, zwłaszcza w dziedzinie działań specjalnych i partyzanckich, i przystosowania go na potrzeby działań nieregularnych sił OT. Ramy opracowania i złożoność problematyki nie pozwoliły na przedstawienie wielu innych kwestii, ważnych dla sprawności tego typu działań. Dotyczy to zwłaszcza zagadnień kierowania siłami OT i współdziałania z wojskami działającymi na froncie. Nie przedstawiono również szczegółowych struktur sił prowadzących działania nieregularne. Bardziej szczegółowe rozwiązania będą możliwe po uzyskaniu wniosków z prac nad obroną terytorialną prowadzonych w okręgach wojskowych i wojewódzkich /regionalnych/ sztabach wojskowych.

B I B L I O G R A F I A

1. CHLEBOWSKI C., Wachlarz, Warszawa, PAX 1985.
2. CWIETKOW A. J., Operacje specjalne, Sygnały 1986 nr 11.
3. CWIETKOW A. J., Operacje specjalne, Sygnały 1978 nr 10.
4. CZARNECKI W., Działanie w ugrupowaniu nieprzyjaciela. Prz. Wojsk Ląd. 1982 nr 4; 1988 nr 5.
5. DRZEWIECKI K., Partyzantka i zbrojny ruch oporu a kodyfikacja międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych. Wojsk. Prz. Praw. 1074 nr 1.
6. Działania nieregularne. Pódręcznik, Warszawa, Inspektorat Szkolenia 1969.
7. Działania specjalne. Pódręcznik, Warszawa, Szt. Gen. WP., Zarząd II, 1985.
8. Działania specjalne we współczesnych warunkach prowadzenia działań bojowych. Oprac. Tadeusz Pietczak, Warszawa, wyd. MON, 1964.
9. E. Z. Zachodnioniemieckie poglądy na prowadzenie działań specjalnych. Wojsk. Prz. Zagr. 1966 nr 2.
10. GNOJNICKI Zb., Metody i formy działań wojsk specjalnego przeznaczenia Stanów Zjednoczonych. Prz. Obr. Teryt. 1979 nr 5.
11. GODLEŚ H., Dywersja oraz jej miejsce i rola w przedsięwzięciach niekonwencjonalnych i militarnych głównych państw NATO /wybrane problemy/. Prz. Obrony Teryt. Kraju 1987 nr 2.
12. HEILBRUNN Otto, Partisanenbuch /Mit Auszügen aus dem Russischen Handbuch für Partisanen/. Zurich, Miles. Verlag, 1956.
13. Instrukcja o zasadach prowadzenia przeciwdywersyjnych działań zaczepnych /kompania, pluton, drużyna/, Warszawa, MON 1988.
14. JASICZEK M., Współczesna wojna a działania partyzanckie. Myśl Wojskowa 1962 nr 12.
15. JESCHONNEK F. K., Zielone berety - wojska specjalnego przeznaczenia sił lądowych St. Zjednoczonych. Wojsk. Prz. Zagr. 1974 nr 2.
16. Jugosławska koncepcja wsjenarodnoj oborony. Belgrad. Mjezdunarodnaja politika 1970.
17. KLEUT Peter, Taktyka działań partyzantki jugosłowiańskiej. Tr. z serbsk. Warszawa, wyd. MON.

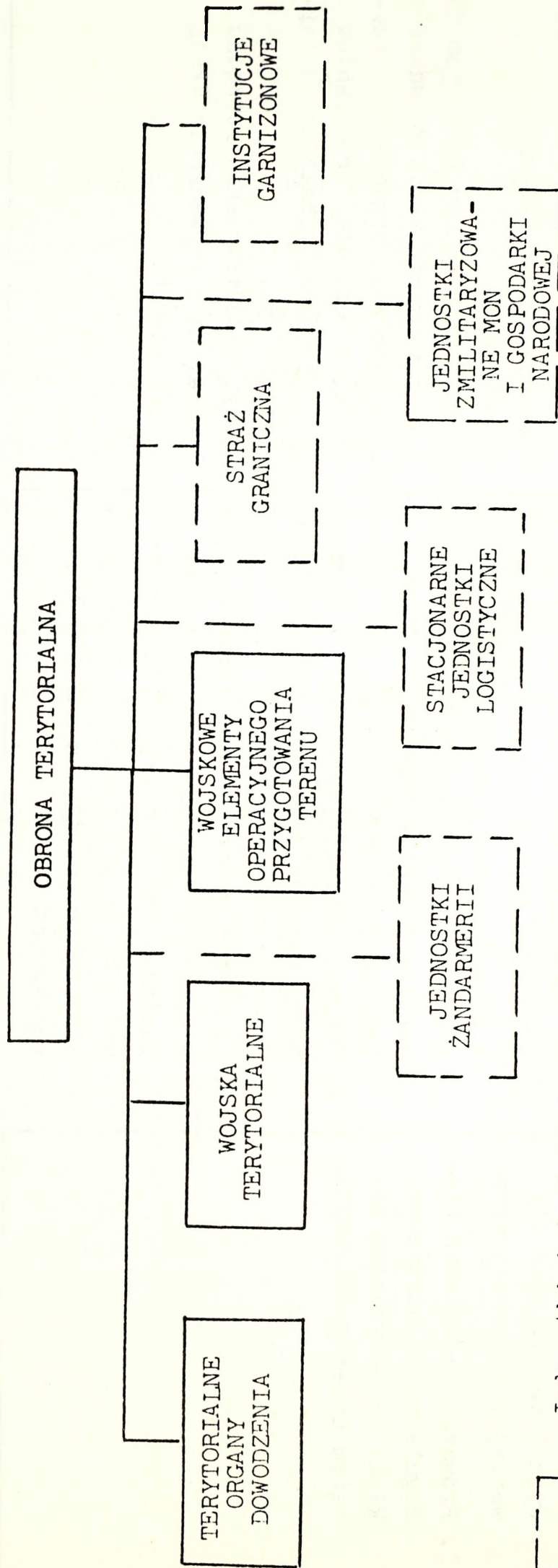
18. KOŁODZIEJCZAK B., Działania specjalne w świetle poglądów amerykańskich. Myśl Wojskowa nr 5/1965.
19. KUBAJEWSKI D., Miejsce i rola działań partyzanckich we współczesnej wojnie. Wojsk.Prz.Hist. nr 3/1977.
20. KUBAJEWSKI D., Organizacja i prowadzenie działań nieregularnych przez pododdziały. Prz.Obrony Teryt. nr 3/1973.
21. KUBAJEWSKI D., Podstawowe właściwości działań partyzanckich. Skrypt. Warszawa ASG WP, 1988.
22. KUBAJEWSKI D., WRZEŚNIAK Z., Formy działań partyzanckich a szkolenie komandoskie. Prz.Obr.Teryt. nr 4/1973.
23. KUROWSKI Cz., WOŹNICKI B., Działania partyzanckie. Warszawa MON.
24. LEWANDOWSKI J., Szkolenie pododdziałów piechoty w prowadzeniu działań w ugrupowaniu nieprzyjaciela. Prz.Wojsk Ląd. nr 3/1969.
25. MADEJSKI A., Przygotowania w zakresie taktyki działań nieregularnych - nieodłącznym elementem przygotowania współczesnych Sił Zbrojnych. Myśl Wojskowa nr 1/1966.
26. MALCZEWSKI J.J., Zamach na ciężką wodę. /Juliusz Malczewski - Warszawa MON 1989. - Akcja spadochroniarzy brytyjskich w wytwórni w Nbrsk.Hydro w 1942 r.
27. Materiały do studiowania taktyki polskich oddziałów partyzanckich w latach okupacji hitlerowskiej /1939-1945/. Warszawa, ASG 1968.
28. MICHALIK J., Działania partyzanckie we współczesnej wojnie. Myśl Wojsk. 1958 nr 1.
29. NOŹKO K., Walka o przewagę. Warszawa, MON 1985.
30. N.S. Realizacja zasady skrytego działania pododdziałów walczących w ugrupowaniu nieprzyjaciela. Prz.Wojsk.Ląd. nr 10/1966.
31. NOWAK E., Działania partyzanckie przeciwko komunikacji. Prz.Obrony Teryt. Kraju nr 1/1987.
32. OKEŃCKI St., Formy i sposoby działań partyzanckich w Polsce w latach 1939-1945. /Wybrane zagadnienia/, Rembertów ASG, 1965.
33. OKEŃCKI St., Z zagadnień organizacji i taktyki działań radzieckich sił partyzanckich /1941-1944/. Warszawa ASG, 1972.

34. PEREPECZKO A., Komandosi w akcji. Gdańsk, wyd. Morskie 1982.
35. Polski ruch oporu 1939-1945. Warszawa MON, 1988.
36. STOLZMAN K. B., Partyzantka. Wojna ludowa. Warszawa, Prasa Wojskowa, 1949.
37. STRZEMBOSZ T., Oddziały szturmowe konspiracyjnej Warszawy 1939-1944. Warszawa PWN, 1983.
38. SUWOROW W., Akwarium. Paryż, Warszawa, Spotkania, 1990.
39. SUWOROW W., Lodołamacz. Warszawa, Spotkania, 1992.
40. TUCHOLSKI J., Cichociemni. Wyd. 3 Warszawa, Pax, 1988.
41. Wojna obronna Polski 1939. Warszawa WIH, 1979.
42. Wojna partyzancka i działania wojsk specjalnego przeznaczenia. Regulamin polowy sił zbrojnych FM-31-21. Tł.z ang. Warszawa, Szt. Gen. Zarząd II, 1969.
43. Wojtkiewicz Strumph St., Agent nr 1. Warszawa, Iskry 1966.
44. Zarzycka Z., Polskie działania specjalne na Górnym Śląsku 1919-1921. Warszawa, wyd. MON, 1989.

WYKAZ ZAŁĄCZNIKÓW

1. Zadania /funkcje/ obrony terytorialnej.
2. Ogólna struktura systemu obrony terytorialnej.
3. Wojska obrony terytorialnej.
4. Skład wojsk obrony terytorialnej /moduł okręgowy/.
5. Możliwy stosunek ludności do przeciwnika.
6. Możliwości prowadzenia działań nieregularnych przez siły OT w aspekcie czasowym i przestrzennym.
7. Wydzielanie dowództw i sił do działań nieregularnych.
8. Podział zadań realizowanych w ramach działań nieregularnych.
9. Możliwy wariant wyodrębnienia form działań nieregularnych.

WALKA	ZABEZPIECZENIE DZIAŁAŃ WOJSK OPERACYJNYCH	UDZIELANIE POMOCY OC
<p>1. Obrona samodzielnie lub we współdziałaniu z wojskami operacyjnymi określonych rubieży, rejonów czy węzłów obrony.</p> <p>2. Zwalczanie sił desantowych i specjalnych /dywersyjnych/ przeciwnika.</p> <p>3. Prowadzenie działań nieregularnych /partyzantkich/ na terytorium zajętych przez przeciwnika.</p>	<p>1. Zabezpieczenie procesu organizacyjno-mobilizacyjnego rozwinięcia sił zbrojnych.</p> <p>2. Zabezpieczenie przegrupowania wojsk do nakazanych rejonów, w tym zwłaszcza kierowanie ruchem wojsk i osłoną techniczną sieci transportowej.</p> <p>3. Rozbudowa fortyfikacyjna rubieży i rejonów obrony, przygotowanie zapór i niszczeń, budowa - w razie konieczności - przepraw zapasowych oraz dróg na przełaj.</p> <p>4. Ochrona obiektów wojskowych i gospodarki narodowej ważnych pod względem strategiczno-operacyjnym.</p> <p>5. Szkolenie rezerw i uzupełnianie wojsk w wyniku poniesionych strat osobowych.</p> <p>6. Udział w zabezpieczeniu logistycznym wojsk operacyjnych.</p> <p>7. Utrzymanie porządku w garnizonach wojskowych.</p>	<p>1. Postulowanie rozwiązań w zakresie ewakuacji ludności i mienia ze strefy działań boj., wskazywanie dróg ewakuacji, udzielanie pomocy w utrzymaniu porządku w punktach zawiązków i wyładowniczych oraz na drogach ewakuacji, udzielanie pomocy medycznej.</p> <p>2. Udzielanie pomocy formacjom OC w prowadzeniu akcji ratunkowych.</p> <p>3. Informowanie organów OC o charakterze działań przeciwnika na określonym obszarze administracyjnym.</p> <p>4. Udział w utrzymaniu porządku w rejonach prowadzenia akcji ratunkowych.</p>

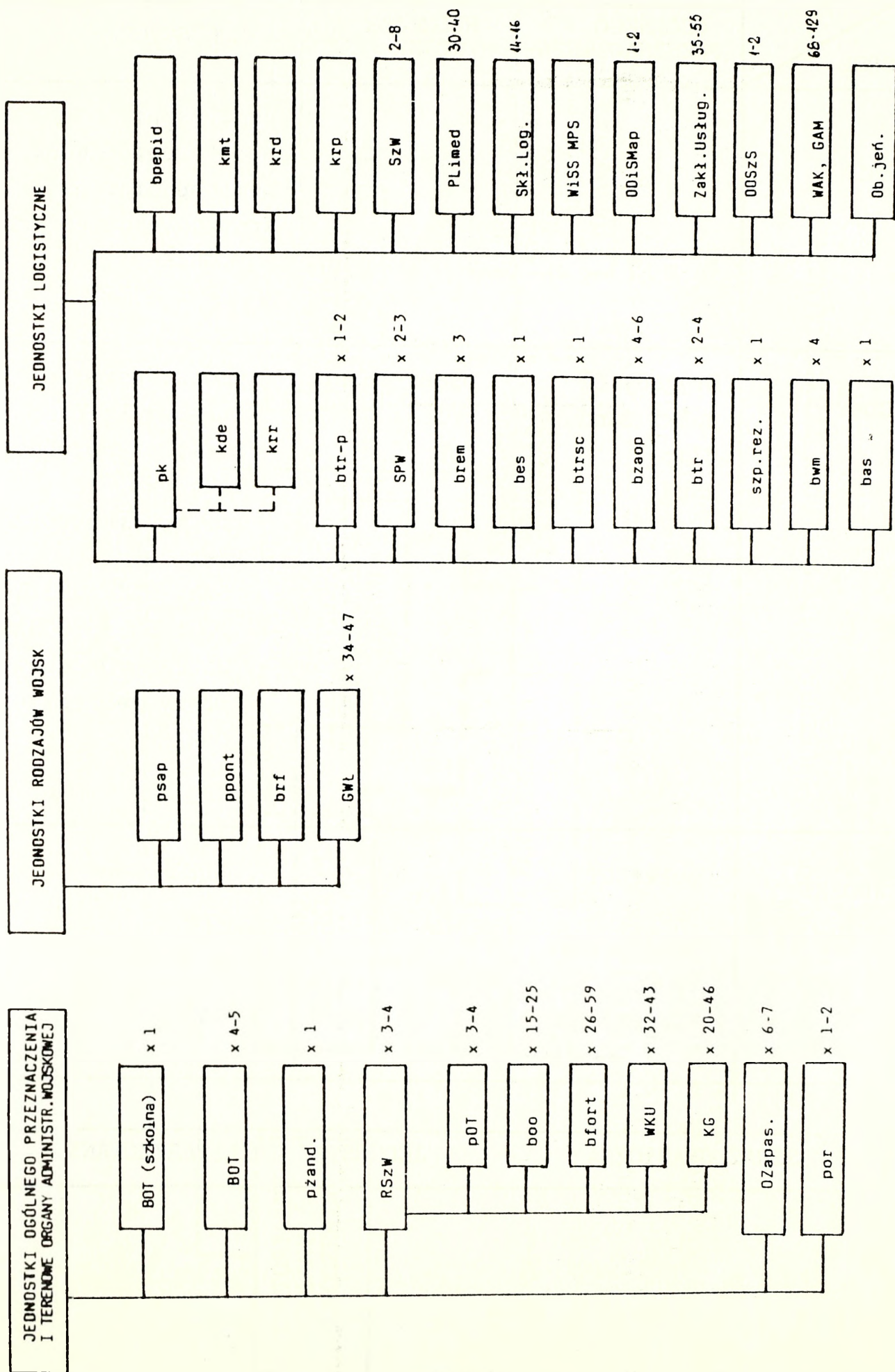
- Jednostki i instytucje podporządkowane terytorialnym organom dowodzenia w okresie zagrożenia i wojny

OGÓLNA STRUKTURA SYSTEMU OBRONY TERYTORIALNEJ

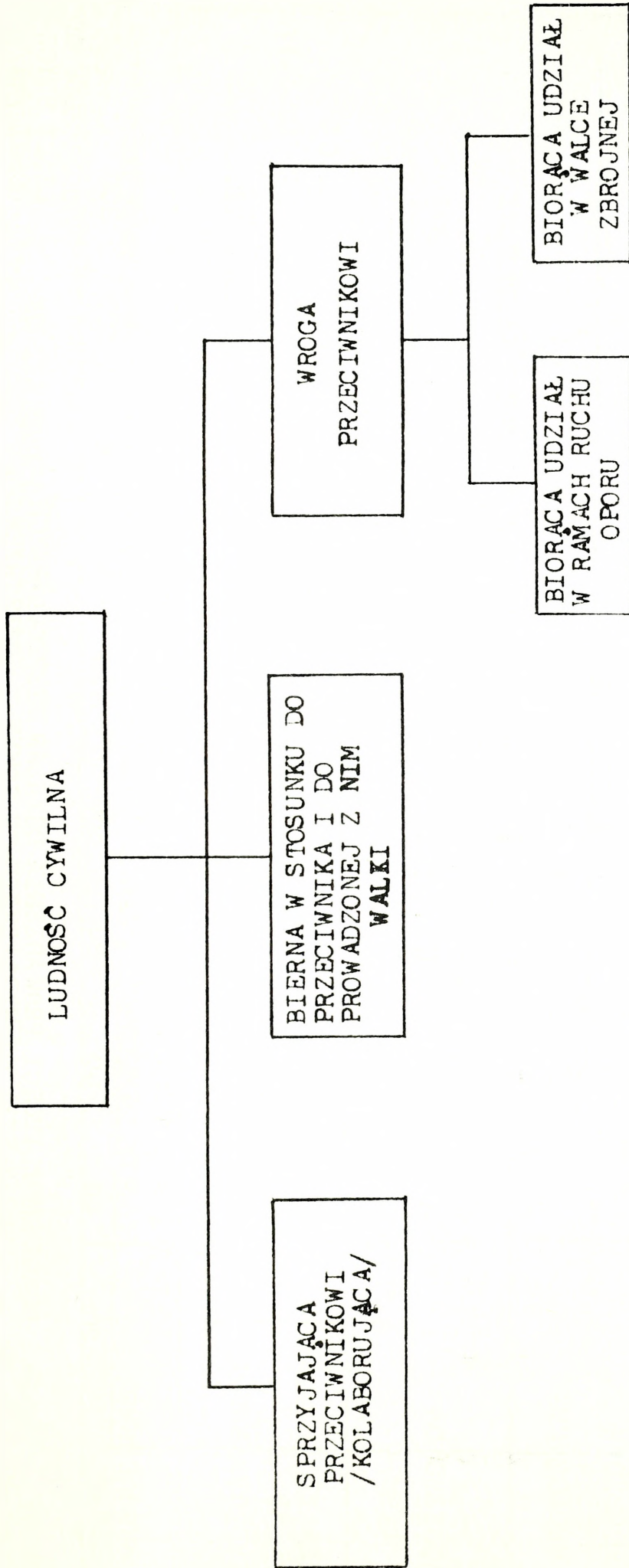
WOJSKA OBRONY TERYTORIALNEJ

RODZAJ SZCZEBEL	JEDNOSTKI OBRONY TERYTORIALNEJ		
	OGÓLNEGO PRZEZNACZENIA	RODZAJÓW WOJSK	LOGISTYCZNE
CENTRALNY			pmd; pszp; btr; brem; bzaop; bwm; bpepid; bas; krur dalekosiężnych CGKZK CW i SSMPS
OKRĘGOWY	Brygady OT pułki żand. OZap. RSzW	psap; ppont; brf GWŁ	pmdik; pszp; btr-przeł; bde; brem; bzaop; bes; btr; bwm; ktr/mps/;krurprzep; kde; SzW; PLiM;Skł.log; OD i SkMap;OOSzSP; Zakłady usługowe; Obozy jenieckie; OGKZK
WOJEWÓDZKI	pułki OT boo bforteczny WKU KGarnizonu		KRKZK krr WAK GAM

STRAŻ GRANICZNA	JEDNOSTKI ZMILITARYZOWANE
-----------------	---------------------------

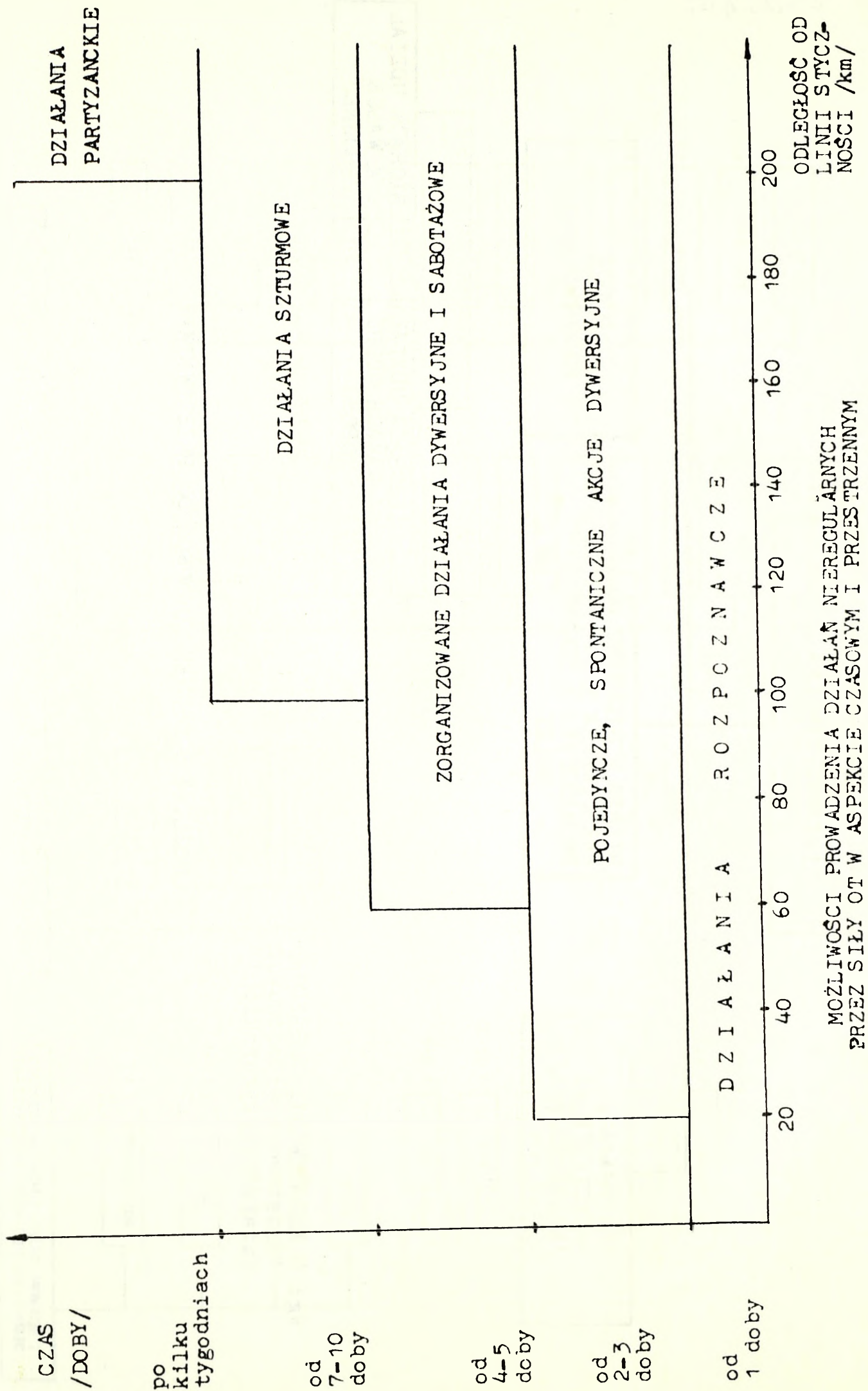

SKŁAD WOJSK OBRONY TERYTORIALNEJ /moduł okręgowy/

Wg: D. KUBAJEWSKI, A. PAZDOR,
"Podstawowe właściwości
działań partyzanckich"

MOŻLIWY STOSUNEK LUDNOŚCI DO PRZECIWNIKA

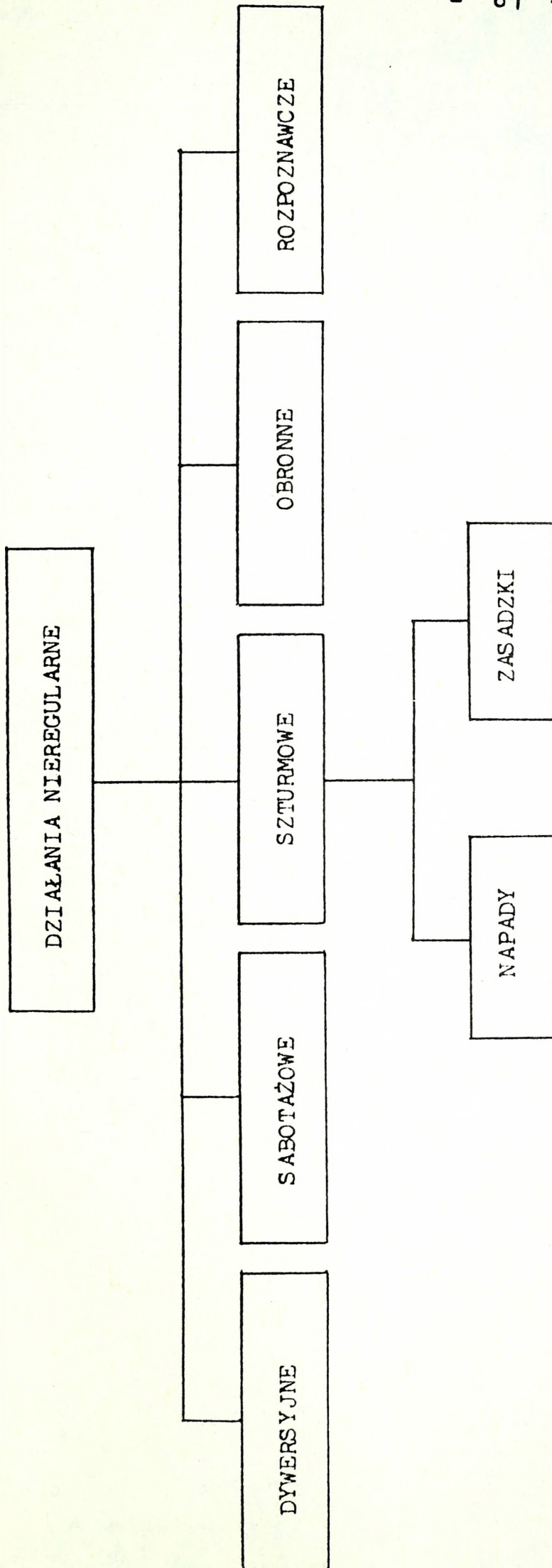

DOWÓDZTWA		JEDNOSTKI OT	
REGULARNE	SIL NIEREGULARNYCH	DO DZIAŁAŃ NIEREGULARNYCH	REGULARNE
SZTAB GENERALNY WP	DOWÓDZTWO DZIAŁAŃ NIEREGULARNYCH	JEDNOSTKI KADROWE /GRUPY, PATROLE/	BOT p.żandarmerii pułk OT pułk or boo bfort
DOWÓDZTWO OW	DOWÓDZTWO OKRĘGU DZIAŁAŃ NIEREGULARNYCH		psap brf
REGIONALNY SZTAB WOJSKOWY	DOWÓDZTWO REGIONU DZIAŁAŃ NIEREGULARNYCH	JEDNOSTKI GARNIZONOWE /PODODDZIAŁY/	pk pmk pmd /pmdik/
DOWÓDZTWA BOT	DOWÓDZTWO OBWODU DZIAŁAŃ NIEREGULARNYCH		
INNE DOWÓDZTWA /KOMENDY/	DOWÓDZTWA REJONÓW DZIAŁAŃ NIEREGULARNYCH		

WYDZIELENIE DOWÓDZTW I SIL DO DZIAŁAŃ NIEREGULARNYCH
/WARIANT/

Zadania	Pomoc w ojskom walczącym na froncie	działającym /przebywającym/ na tyłach npla	Obrona narodu przed wyniszczeniem fizycznym i moralnym oraz terrorem ze strony okupanta
1. Walka z siłami zbrojnymi nieprzyjaciela.	1. Niszczenie załóg, sztabów małych jednostek, pojedynczych oficerów i żołnierzy. 2. Napady na personel lotniczy i techniczny przeciwnika. 3. Niszczenie stacji r/lok i OPL.	1. Niszczenie posterunków /załóg/ obozów Jenieckich. 2. Przerwywanie rubieży okrażeń.	1. Niszczenie przedstawicielstw zajmujących się rekwirowaniem mienia ludności cywilnej. 2. Zwalczanie organów administracji i służb specjalnych przeciwnika. 3. Niszczenie urzędów przeciwnika, odbijanie więźniów i zakładników.
2. Zwalczanie nieprzyjacielskiego systemu dowodzenia i zaopatrzenia.	1. Niszczenie dowództw, Wł. 2. Niszczenie obiektów transportowych /mostów, torów, pociągów, rurociągów itp./ i pojedynczych środków transp. 3. Niszczenie linii łączności, stacji, źródeł zasilania itp. 4. Napady na lotniska, niszczenie samolotów, hangarów, składow bomb i paliwa.	1. Dezorganizacja ruchu przeciwnika w przewidywanych rejonach lądowania GS, grup szturmowych.	1. Niszczenie /przerwanie/ dróg ewakuacji, punktów załadunkowych. 2. Zdobywanie środków finansowych w aparacie administracji i gospodarki przeciwnika. 3. Rekwizycje towarów i śr. materiałowych w przedsiębiorstwach /gospodarstwach/ należących do wroga i rodzimych kolaborantów.
3. Udział w prowadzeniu rozpoznania i wywiadu oraz działalności psychologicznej.	1. Obserwacja i rozpoznanie sił npla, ich rozmieszczenie i kierunki przegrupowań. 2. Wykrywanie i wskazywanie celów dla lotnictwa i WPl Art. 3. Meldowanie wojskom o skutkach bombardowania ważniejszych celów. 4. Zabywanie dokumentów npla.	1. Wybór miejsc lądowania GR i GS. 2. Przygotowanie baz, dostarczenie niezbędnych informacji o nieprzyjacielu i terenie. 3. Pomoc w przezucaniu i działalności agentów. 4. Ubezpieczenie rejonów zrzutu zaopatrzenia.	1. Obsadzenie i zabezpieczenie ważnych obiektów przemysłowych, kulturalnych, którym może grozić zniszczenie przez wycofujące się wojska npla. 2. Likwidacja lub branie do niewoli ważnych urzędników nieprzyjaciela oraz zdrajców. 3. Zapoznanie się z warunkami życia ludności, zarządzeniami władz okupacyjnych i informowania o tym rodzime władze wojskowe i polityczne.

PODZIAŁ ZADAŃ REALIZOWANYCH W RAMACH DZIAŁAŃ NIEREGULARNYCH

MOŻLIWY WARIANT WYODRĘBNIENIA FORM DZIAŁAŃ NIEREGULARNYCH

